

№01 (187), 2024
(Қаңтар-Январь)

МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯ ПСИХОЛОГИЯ В ШКОЛЕ

Журнал 2006 жылдың қаңтар-ақпан айынан бастап
қазақ және орыс тілдерінде шыға бастады.

Журнал издается с января-февраля 2006 года на казахском и русском языках
2011 жылдан бастап ай сайын шығады – С 2011 года выходит ежемесячно

(Республикалық ғылыми-теориялық және қолданбалы журнал – Республиканский научно-теоретический и прикладной журнал)

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

А. КУКУБАЕВА, В. ЗАХЛЕБАЕВА

Психологические проблемы детей с трудностями
в обучении3

С. ШЕГІР

Балалар арасында аутодеструктивті мінез-құлық
көріністері5

А. АКИМЖАНОВА

Жас мамандардың жаңа жұмыс орнына бейімделуінің
психологиялық мәселелері9

А. МАХАНОВА

Интернет тәуелділік мәселелерінің психологиялық
аспектілері13

Д. САЛИХАНОВ

«Мың бала» республикалық мәдени-ағарту жобасы17

О. ГРИЦЕНКО

Проблемы и пути решения неуспеваемости школьников...21

Г. СӘРСЕНОВА

Жарқын елдің шамшырағы – жас маман25

Е. КИМ

Психолого-педагогическое изучение умственно-отсталого
школьника28

Л. МУСАЕВА

Психологические задачи и упражнения для выявления
интеллектуальных способностей учащихся32

Г. ЖАПАРОВА

Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты
нығайту35

Г. РЫСБАЕВА

Мамандығыммен мақтанамын!38

Республикалық ғылыми-теориялық және қолданбалы
«Мектептегі психология» журналында 2023 жылы
жарияланған материалдар тізімі41

Список опубликованных материалов в республиканском
научно-теоретическом и прикладном журнале
«Психология в школе» за 2023 год41

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:

«Педагог LTD» ЖШС

Бас редактор –

Ақнұр ОЛЖАЕВА

Ғылыми редактор –

М. АХМЕТОВА

20. 05. 2010 ж.

ҚР Байланыс
және ақпарат
министрлігінде
қайта тіркеліп, №10964-Ж
күелігі берілді.

Басылым индексі: 75487

Басуға қол қойылды

05. 02. 2024 ж.

Офсеттік басылым.

Тапсырысы: 320.

Редакцияның

мекен-жайы:

050036, Алматы қаласы,

Мамыр-2 ы/а, 13-7.

Тел/факс:

8 (727) 255-72-94.

Ұялы тел: 8 777 194 94 58,

8 777 303 37 67.

Эл. пошта:

pedagog-ltd@mail. ru

Журнал <<Print

House GERONA>>

типографиясында

басылды.

Алматы қаласы, Сәтбаев

көшесі 30А/3, 124.

Көркемдеуші және

беттеуші:

Нұрзат Раймқұлова

Редакциялық алқа: Редакционная коллегия:

М. Ахметова – редакция алқасының төрағасы, психол. ғ. д., проф.
(Алматы, «Қайнар» Академиясы)

О. Саңғылбаев – психол. ғ. д., проф.
(Алматы, ҚазҰПУ)

М. Перленбетов – психол. ғ. д., проф.
(Алматы, «Қайнар» Академиясы)

Б.Р. Кадыров - д.пс.н., профессор
(Узбекистан, Ташкентский филиал МГУ им. М.В. Ломоносова)

М. П. Кабакова – канд. психол. н., доцент (Алматы, КазНУ)

Ш. Сатиева – психол. ғ. к., проф.
(Семей, «Семей ун-т»)

А. Х. Кукубаева – д. психол. н., проф.
(Кокшетауский унив. им. Абая Мырзахметова.)

Б. Бейсекеева – педагог-психолог
(Павлодар обл.)

Жарияланған материалдар редакцияның пікірін білдірмейді. Фактілермен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдардың стилдік қателеліктеріне редакция жауап бермейді. Қолжазбалар мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды.

Опубликованные материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. Рукописи и фотографии не рецензируются и не возвращаются.

Главный редактор –
Акнур ОЛЖАЕВА
Научный редактор –
М. АХМЕТОВА

Журнал перерегистрирован в Министерстве связи и информации РК.
Свидетельство №10964-Ж от 20. 05. 2010 г. Астана.
Подписной индекс: 75487

Подписано в печать 05. 02. 2024 г.
Печать офсетная.
Заказ 320.

Учредитель:

ТОО «Педагог LTD»

Адрес: 050036, г. Алматы,

Мкр. Мамыр-2, 13-7.

Тел. /факс: 8 (727) 255-72-94;

сот. т.: 8 777 1949458, 8 777 3033767

Эл. почта: pedagog-ltd@mail.ru

Дизайнер-верстальщик
Нурзат Раймкулова

Журнал напечатан в типографии
<<Print House GERONA>>
г. Алматы, ул. Сатпаева, 30А/3,
124-офис.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!

Материалдарды компьютерде Times New Roman қарпімен теріп, көлемі 2 беттен аспайтын Microsoft Word бағдарламасында сақтап жіберіңіз. Мақала соңында автор туралы толық әрі нақты мәлімет болуы керек. Аты-жөніңізді толық жазыңыз. Мақалаңызға қосымша журналға жазылғандығыңыз жөніндегі **түбіртек көшірмесін** салғаныңыз жөн. Түбіртектің түпнұсқасы өзіңізде қалсын. Ол журналды уақытысында алмаған жағдайда байланыс бөлімшесіне барып, талап етулеріңізге керек болады. Мақаланы мүмкіндігінше Интернет арқылы электронды поштаға (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru) жіберіңіз. Факс арқылы, бағалы хат арқылы да редакция мекен-жайына жіберулеріңізге болады.

ОБРАТИТЕ ВНИМАНИЕ!

Представляемые материалы должны быть напечатаны на компьютере и сохранены в формате программы Microsoft Word. Объем не более 2-х страниц. Сведения об авторе должны быть точными и полными. К высылаемому материалу приложить копию квитанции о подписке на журнал. Материалы отправляйте электронной почтой (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru), факсом или заказным письмом.

Психологические проблемы детей с трудностями в обучении

**А.Х. КУКУБАЕВА,
В.В. ЗАХЛЕБАЕВА**

Сложившаяся социально-экономической ситуация в современном обществе поставила перед системой образования задачу по формированию поколения широко образованных, нравственно воспитанных молодых людей, готовых самостоятельно принимать ответственные решения в ситуациях выбора.

В связи с этим в модернизации современного школьного образования особый акцент сделан на обеспечении гармоничного развития личности каждого ребёнка, предоставлении ему возможности реализации своих индивидуальных способностей, на получении полноценного качественного образования.

Вместе с тем в системе образования отмечены определенные проблемы в реализации поставленных задач: резкое снижение психического здоровья школьников; усиление отрицательной мотивации в учебной деятельности; наличие обучающихся, испытывающих затруднения в освоении образовательных программ.

Проблеме дезадаптированных детей и детей, испытывающих трудности в обучении, в современной психолого-педагогической науке уделено большое внимание. Вопросы о причинах низкой успеваемости школьников, затруднениях в школьной адаптации, отставании их в обучении были предметом исследований зарубежных и российских ученых, педагогов как Блонский П.П., Дистервег А.Ф., Коменский Я.А., Ушинский К.Д.

В Казахстане этим вопросам также уделяли внимание Бейсембаев А.Р., Шаяхметова А.А., Мовкебаева З.А. и др. ученые.

Возникновение у детей психологических трудностей связаны с особенностями работы мозговых функций во время длительного слушания, несформированностью приемов учебной деятельности (самоконтроля, умения действовать по правилу, умения планировать свои действия), невнимательностью, сниженном общем интеллекте, повышенной тревожностью подростка. Такие дети требуют индивидуального подхода к обучению, они плохо социализированы.

К школьным проблемам приводит психофизиологическая и валеологическая некомпетентность взрослых; нарушение социально-психологической адаптации, завышенные ожидания родителей по поводу школьной успеваемости ребенка, атмосфера в школе, личностные качества

ребенка (низкая самооценка, немотивированность, неуверенность, отсутствие силы воли, интеллект и особенности познавательных процессов).

Важно вовремя заметить проблему, попытаться объективно установить ее причины и разработать индивидуальный план работы с учащимся. При этом необходимо сохранять психологическое здоровье ученика, оказывая ему поддержку со стороны всех субъектов образовательного процесса.

Итак, школьная неуспешность как многофакторное явление касается не только результативности ученика, но и его личностных качеств. Проблема школьной неуспешности включает в себя множество факторов и причин. Данная проблема может являться как следствием, так и причиной нарушения психофизиологического развития, социальной адаптации школьника.

Преодоление школьных трудностей у детей должно быть в виде комплексного подхода, включающего наблюдение и анализ возникающих проблем, определение причин школьных трудностей; консультации специалистов; четкое определение целей и конкретных задач помощи; составление индивидуального плана с учетом особенностей работоспособности и состояния здоровья; переход к новому этапу обучения лишь после полного освоения предыдущего; регулярное повторение пройденного материала; независимую оценку результатов работы и функционального состояния ребенка.

Формирование учебной деятельности и коррекция ее недостатков осуществляются главным образом на уроках, в процессе коррекционных занятий (упражнения, убеждения, пример, беседа, сказкотерапия, психогимнастика).

Значит школьные трудности – это серьезная психолого-педагогическая проблема, разрешение которых эффективно в процессе социально-ориентированного, личностно-деятельностного взаимодействия.

Для успешной педагогической поддержки учащихся, испытывающих трудности в обучении, необходимо своевременное и точное диагностирование. Программа коррекционной работы является инструментом регулирования путей организации учебного процесса, а также отношений, возникающих при обучении и воспитании школьников.

Таким образом, помощь младшему школьнику в преодолении трудностей, – это целый комплекс мероприятий, включающий в себя не только коррекционную работу педагога, но и помощь психолога, взаимодействие с родителями, налаживание психологического климата в семье.

Литература:

1. Блонский П.П. Педология: учеб. для высш. пед. учеб. заведений. – Изд. 2-е. – М.: Академия, 2009. – 336 с.

2. Бейсембаев А.Р., Шакарманова М.П. Инклюзивное образование – как базовая среда в развитии социально ориентированного общества // Матер. межд. научно-практ. конф. «Валихановские чтения – 23». – Кокшетау, 2019. – 132-138 с.

3. Смыгин С.И., Бембеева Н.А., Столяренко Л.Д. Психология развития и возрастная психология. – М.: Издат. Феникс, 2024. – 317 с.

Балалар арасында аутодеструктивті мінез-құлық көріністері

С. ШЕГІР

Аутодеструктивті мінез-құлық бұл эмоционалды немесе физикалық болсын, өзіңізге зиян тигізетін нәрсе жасау. Аутодеструктивті мінез-құлық қазіргі таңда күрделі жасөспірімдер арасында тым көп кездеседі.

Аутодеструктивті мінез-құлыққа, әсіресе, жасөспірімдер көбірек бейім. Себебі жас ерекшелік өзгерістері – эмоционалдық тұрақсыздық, әлеуметтік жағдайлардың күрт өзгеруі, «ақ пен қараны» ажырата алмауы, сонымен қатар жағымсыз экономикалық, әлеуметтік факторлардың әсері болып табылады.

Өзіне-өзі деструктивті мінез-құлық – бұл эмоционалды немесе физикалық болсын, өзіңізге зиян тигізетін нәрсе жасау. Кейбір аутодеструктивті мінез-құлық айқынырақ, мысалы:

- өзін-өзі өлтіруге әрекеттену;
- шамадан тыс тамақтану;
- құмар ойындар, ойын ойнау немесе сатып алу сияқты мәжбүрлі әрекеттер;
- импульсивті және қауіпті жыныстық мінез-құлық;
- алкоголь мен есірткіні шамадан тыс қолдану;
- кесу, шаш алу, күйдіру сияқты өзін-өзі жарақаттау.

Сондай-ақ өзін-өзі саботаждаудың неғұрлым нәзік түрлері бар. Сіз мұны, кем дегенде, саналы деңгейде істеп жатқаныңызды түсінбеуіңіз мүмкін. Бұған мысалдар:

- өзін-өзі қорлау, ақылды, қабілетті немесе тартымды емес екеніңді талап ету;
- басқаларға ұнау үшін өзіңізді өзгерту;
- сені қызықтырмайтын адамға жабысу;
- адамдарды алшақтататын немесе агрессивті мінез-құлықпен айналысу;

- созылмалы аулақ болу, кейінге қалдыру және пассивті агрессивтілік сияқты бейімделмейтін мінез-құлық;
- өзін-өзі аяу.

Бұл мінез-құлықтың жиілігі мен ауырлығы адамнан адамға өзгереді. Кейбіреулер үшін олар сирек және жұмсақ. Басқалары үшін олар жиі және қауіпті. Бірақ олар әрқашан қиындықтар тудырады.

Аутодеструктивті мінез-құлықтың жалпы қауіп факторлары қандай?

Сіз өзіңізге зиян келтіретін әрекетке бейім болуыңыз мүмкін, мысалы сізде:

- алкоголь немесе есірткі қолдану;
- балалық шақ жарақаты, қараусыз қалу немесе тастап кету;
- эмоционалдық немесе физикалық зорлық-зомбылық;
- өзіне зиян келтіретін достар;
- өзін-өзі төмендете бағалауы;
- әлеуметтік оқшаулану, шеттету.

Егер сізде бір аутодеструктивті мінез-құлық болса, ол мүмкін басқасының даму ықтималдығын тудырады.

Зерттеу өзін-өзі зақымдау психикалық денсаулық диагнозы бар адамдарда жиі кездесетінін көрсетеді. Бұл кез келген жастағы адамдарда болуы мүмкін, бірақ жасөспірімдер арасында ықтималырақ физикалық өзін-өзі жарақаттаумен айналысу.

Аутодеструктивті мінез-құлық психикалық денсаулық жағдайынан туындауы мүмкін, мысалы:

Мазасыздық бұзылыстары: Әлсірететін қорқыныш, алаңдаушылық және күйзеліспен сипатталады.

Депрессия: Қатты қайғы және қызығушылықтың жоғалуы. Ол әдетте ертүрлі физикалық белгілерді қамтиды.

Тамақтану бұзылыстары: Анорексия, булимия және көп тамақтану сияқты жағдайлар.

Тұлға бұзылыстары: Басқа адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасай алмау.

Посттравматикалық стресстік бұзылыс (PTSD): PTSD – сіз травматикалық оқиғаны бастан өткергеннен кейін басталатын мазасыздық ауруы. Зерттеулер PTSD және импульсивті жеке қасиеттер өзін-өзі деструктивті мінез-құлық қаупіне ұшыратуы мүмкін екенін көрсетеді. Аутодеструктивті мінез-құлық деңгейі әсіресе жарақат алған ардагерлер арасында жоғары.

Аутодеструктивті мінез-құлық қалай диагностикаланады?

Өзін-өзі деструктивті мінез-құлық сіз дамытқаныңызды түсінбеген күрес механизмі болуы мүмкін.

Мысал ретінде сіз жұмыста өзіңізді төмен түсіресіз. Нәтижесінде сіз өзіңіз қалаған жоғарылауды ала алмайсыз. Бұл өзін-өзі жою. Егер сіз

үнемі бас тартудың көлеңкесінде өскен болсаңыз, бұл басқа біреуге мүмкіндік бермес бұрын мұны істеу тәсілі болуы мүмкін.

Бұл сіздің психикалық денсаулығыңыздың бұзылуы бар дегенді білдірмейді. Оның не екенін мойындағаннан кейін, өзін-өзі бұзушы мінез-құлықты өзіңіздің мүддеңізге қызмет ететін нәрсемен алмастыра аласыз.

Өзіне-өзі деструктивті мінез-құлық үлгісі немесе физикалық өзіне зиян келтірудің кез келген мөлшері – бұл басқа мәселе. Бұл мінез-құлық ауыр зардаптарға әкеледі. Егер бұл сіздің жағдайыңыз сияқты көрінсе, көмек сұраудың уақыты келді.

Бағалау үшін білікті психикалық денсаулық маманын көруден бастаңыз. Сұхбат терапевтке сіздің мінез-құлқыңыз және оның клиникалық маңыздылығы туралы көбірек білуге көмектеседі.

Аутодеструктивті мінез-құлық психикалық денсаулықтың бұзылуының бөлігі болып табылатынын анықтау маңызды. Бұл білім емдеуді басқаруға көмектеседі.

Суицидтік емес өзін-өзі зақымдау диагностикасының критерийлеріне мыналар жатады:

- соңғы жыл ішінде кем дегенде 5 күн ішінде өз-өзіне қол жұмсау ниетінсіз денеңізге зиян келтіру;
- мұны оң сезімдерді көтеру, жағымсыз ойларды немесе сезімдерді жою немесе қиындықты шешу үшін жасаңыз;
- өзін-өзі жарақаттаумен айналысу немесе өзін-өзі жарақаттауға жиі шақыру;
- осыған байланысты елеулі қайғы-қасіретті сезіну;
- бұл басқа жағдайға байланысты емес.

Бірінде оқу, зерттеушілер өзіне зиян келтіретін мінез-құлық шекаралық тұлғаның бұзылуы ретінде қате диагноз қойылуы мүмкін екенін ескертеді.

Аутодеструктивті мінез-құлыққа көмек іздеу

Көмек қолжетімді. Егер сіз немесе сіз жақсы көретін адам өзін-өзі жойып жіберетін болса, мұнда көмектесетін кейбір ресурстар бар.

Психологты табыңыз. Денсаулық сақтау қызметінің психологтарының ұлттық тізілімі

Аутодеструктивті мінез-құлық қалай өңделеді?

Емдеу сіздің нақты қажеттіліктеріңізге бейімделеді. Симптомдардың жиілігі мен ауырлығы маңызды мәселелер болып табылады. Терапия мыналарды қамтуы мүмкін:

- **Әңгімелесу терапиясы.** Сөйлесу терапиясы сіздің аутодеструктивті мінез-құлқыңыздың шығу тегін түсінуге көмектеседі. Сондай-ақ, сіз стрессті басқаруды және қиындықтарды сау жолмен шешуді үйрене аласыз. Сеанстар терапевтпен жеке, отбасының қатысуымен немесе топтық жағдайда болуы мүмкін.

▪ **Мінез-құлық терапиясы.** Мінез-құлық терапиясы қысқа немесе ұзақ мерзімге қолданылуы мүмкін. Сіздің терапевтіңіз триггерлер туралы көбірек білуге және аз бұзылатын жолмен қалай әрекет ету керектігін білуге көмектеседі.

Кез келген басқа шарттарды да қарастыру керек. Бұл мыналарды қамтуы мүмкін:

- нашақорлық бойынша кеңес беру;
- ашуды басқару;
- медитация;
- стрессті басқару.

Дәрі-дәрмекті жағдайларды емдеу үшін қолдануға болады, мысалы:

- депрессия;
- мазасыздық бұзылыстары;
- обсессивті-компульсивті мінез-құлық;
- PTSD;
- өзін-өзі ауыр жарақаттау немесе өзін-өзі өлтіру әрекеті.

Дәрігер емдеудің комбинациясын ұсынуы мүмкін.

Аутодеструктивті мінез-құлық бар адамдардың көзқарасы қандай?

Тәуекелді, өзін-өзі жою әрекеттері мүмкін өсу психикалық денсаулықтың нашарлауы және мезгілсіз өлім қаупі.

Бірақ аутодеструктивті мінез-құлықтан толық қалпына келтіруге болады. Бұл қанша уақытқа созылатынына байланысты:

- симптомдардың жиілігі мен ауырлығы;
- депрессия немесе PTSD сияқты басқа жағдайларыңыз бар ма?
- сіздің ерекше аутодеструктивті мінез-құлығыңыз және оның алкогольді теріс пайдалану немесе тамақтанудың бұзылуы сияқты нәрселермен байланыстылығы.

Сіздің көзқарасыңыз сіздің жеке жағдайларыңызға байланысты. Терапия мен дәрі-дәрмектің әр түрлі психикалық бұзылуларды емдеуде тиімді болуы мүмкін екенін білеміз. Дәрігер сізге не күтуге болатыны туралы жалпы мәлімет бере алады.

Төменгі сызық

Аутодеструктивті мінез-құлық – бұл физикалық, психикалық немесе екеуіне де зиян келтіретін әрекеттерді қайталап жасау. Ол жеңілден өмірге қауіптіге дейін болуы мүмкін.

Егер сіз аутодеструктивті мінез-құлықпен айналысамын деп ойласаңыз, солай болуы мүмкін. Бұлай өмір сүрудің қажеті жоқ. Сен одан да жақсырақсың.

Дәрігеріңізді қараңыз немесе білікті психикалық денсаулық маманын табыңыз. Терапияда сіз аутодеструктивті мінез-құлықтың себептері мен салдары арқылы жұмыс істей аласыз. Сіз күресудің жаңа дағдыларын таба аласыз және балама мінез-құлықтарды қолдана аласыз. Сіз бақыттырақ өмір сүре аласыз, өзін-өзі қиратусыз.

Жас мамандардың жаңа жұмыс орнына бейімделуінің психологиялық мәселелері

А. АКИМЖАНОВА

Аңдатпа

Мақалада жас мамандардың жаңа жұмыс орнына бейімделуінің психологиялық мәселелері және негізгі факторлары қарастырылады. Отандық және шет елдік әдебиеттер арқылы салыстырмалы түрде бейімделудің тұлға қалыптастырушы факторлары сипатталады. Жас мамандарға қолданбалы ұсыныстар келтірілген.

Аннотация

В статье рассматриваются психологические проблемы и основные факторы адаптации молодых специалистов на новом рабочем месте. Рассматриваются личностнообразующие факторы сравнительной адаптации, описанные в отечественной и зарубежной литературе. Представлены практические рекомендации для молодых специалистов.

Abstract

The article deals with psychological problems and main factors of adaptation of young professionals to a new workplace. The personality-forming factors of comparative adaptation are described through domestic and foreign literature. Practical recommendations for young professionals are presented.

Түйін сөздер: бейімделу, жас маман, факторлар, мотивация, тұлға қажеттілігі, іс-әрекет.

Ключевые слова: адаптация, молодой специалист, факторы, мотивация, личностная потребность, действие.

Key words: adaptation, young specialist, factors, motivation, personal need, action.

Жас мамандардың жаңа келген жұмыс орнына бейімделуі оның ұжыммен қарым-қатынасынан да көрініс табады.

Кез келген адамның жаңа ортаға бейімделуі өте маңызды процесс болып табылады. Бұл мәселені көптеген ғалым психологтар өз зерттеулерінде қарастырды. Атап айтсақ, олар Л.Д. Столяренко, Е.А. Ямбург, Е.В. Шорохова, Ф.Б. Березин, Н.А. Свиридов, В.И. Курбатова, Р.Е. Хэн-

ки, Т.А. Шибутани, Ю.Л. Львова, Б.Г. Ананьев, П.Г. Белкин, А.А. Налчаджян, М.И. Бобнева, Л.С. Митина, Е.Г. Эмери, В.Н. Дружинин, т.б. көптеген авторлар қарастырды. Ал Ц.П. Караленко, М.И. Бобнева, Е.В. Шорохова, В.И. Курбатова және т.б. бейімделу түсінігіне өз анықтамаларын ұсынған. Жас маман жаңа жұмыс орнына бейімделу барысында өзінің кәсіби әрекеттік бірігуі жүреді. Осы іс-әрекет құрамына кіретін арнайы білім ептілік пен дағды және мақсат пен мотивтері кіреді. Бейімделу барысында маман белгілі бір іс-әрекет мазмұнын меңгереді. Мұндай процестің нәтижесі тұлға мен іс-әрекеттік бұзылмайтын бірлігі болып табылады және ол бейімделу процесінің факторларын құрайды.

Жас маманның жаңа жұмыс жағдайына бейімделуіне олардың тұлғааралық қарым-қатынас деңгейі әсер етеді.

Жас маманның жаңа жұмыс жағдайына психологиялық бейімделуі неғұрлым тез орындалса, соғұрлым мамандар тиімді бола алады.

А.К. Порштовтың жас маманның жаңа жұмыс орнына бейімделуінің негізгі сатылары туралы идеясы, Ф.Б. Березин мен Р.Е. Хэнки, Т.А. Шибутанидің әлеуметтік бейімделу туралы идеясы, Л.Г. Филипптің бейімделудің интеракционалистік концепциясы, А.Г. Весниннің бейімделудің негізгі түрлері туралы идеясы, Э.К. Қалымбетованың кәсіпке бейімделу мен кәсіби мәнді-құндылықты бағдарларды қалыптастыру ерекшеліктері идеясы басшылыққа алынды.

Жас маманның жаңа жұмыс орнына бейімделуіне келесі факторлар әсер етеді: жас маманның дайындығы, құндылықтар жүйесі, топпен қатынас, жұмыс туралы ақпарат алу, танымдық іс-әрекетін реттеуі, өмірлік жоспарымен қызығушылығы, мотиві, құндылық бағдарлардың басым болатын түрі, ұмтылысы, өзіндік бағалауы, мінез-құлқын саналы басқара алуы, сонымен қоса бейімделу кезінде еңбек іс-әрекетінің негізгі ерекшеліктері мен жаңа топпен қатынас жасауын және үйреніспеген дағдыларын анықтайды.

Жас маманның жаңа жұмыс орнына бейімделуінің негізгі факторлары:

1. Жоғарғы оқу орнынан алған теориялық білімінің жаңа жұмыс орнына сәйкес келуі;
2. Жас маман өзінің мүмкіндіктерін тиімді пайдалана білуі ішкі мобильділікті шартты түрде орындай білуі теориялық білімді игеруі;
3. Жас маман өзінің жинаған теориялық білімін практикалық түрде қолдана алуы;
4. Ұжыммен қарым-қатынас орната білуі;
5. Бос уақытын тиімді ұйымдастыру.

Жас маманның жұмыс әрекеті бейімделу процесіне тікелей байланысты, жас маман осы процестен тез өтсе, еңбектегі белсенді өсу байқалады, біліктілігі көтеріледі және профессионалды шеберлікке дейін көтерілуге көмектеседі.

Жас маманның бейімделу процесіндегі кері әсер ететін процесс басшының жас маманға немқұрайлы қарауы, ешқандай көмек көрсетпеуі, келісушілікке келмеуінен және өзі келген ұжыммен дұрыс қатынас жасай алмауынан туындайды.

Жас маманның жаңа жұмыс орнына бейімделуіне әсер ететін факторлар:

- Уақытқа қарай кедергі келтіретін себептерді анықтау әрі жою жолдарын қарастыру, жаңа жағдайға байланысты тактиканы өзгерту;

- Жеке тұлғаның басты ұстанымы өзіндік белсенділігінде көрінетінін ескеру;

- Жеке бас дамуында тәрбие мен өзіндік тәрбие сәйкестігі: мақсат, әдістер және тәрбие түрлерін таңдаумен байқалады.

Дербестікті дамыту құлшыныс, барынша әрекетті іскер ұйымдастыра білу мен табысқа жетелеуге бағыттау [1].

Осы талаптарды кешенді қолға алу жас және дара ерекшеліктерін үстіртін емес, процесс дамуын тереңдете, себеп-салдар қатынасының заңдылығына сүйене қарастырылса ғана жүзеге асады. Жеке тұлғалық ықпал етуде факторлар әсері оны дамытуға немесе тежеуге әкеледі. Ол екі бөлімде қарастырады: кәсіби әрекет ерекшелігі және кәсіби маманның жекелік сипаты. Ол факторлар: ішкі және сыртқы немесе жекелік және ұйымдастырушылық деп бөлінеді. Кейбір зерттеулерде үшінші фактор іс-әрекетті мазмұндық тұрғыда дербес әрекет ретінде жекелік, рөлдік және ұйымдастырушылық деп қарастырады. Мамандардың жаңа жұмыс орнына бейімделуінің негізгі факторларына келетін болсақ.

Ұйымдастырушылық факторларды қарастырып өтсек, оған әлеуметтік-психологиялық әрекет жағдайы, жұмыс мазмұны, орта жатады. Жас мамандар жеке немесе топтық қарым-қатынасқа түскенде әр тұрғыда өз эмоцияларын бекітіп отыру қажеттігі туындайды, назар салып мұқият тыңдау: визуалды, аудиалды және кинестетикалық ақпаратты есте сақтап, артынша альтернативті шешімге тез келе білуге әкелуден тұрады. Кәсіби маман әрекетін жетілдіруде ұжымдағы психологиялық ахуал деңгейі де көп орынға қойылады. Ол екі жағдайда «басшы мен орындаушы» тігінен жүйе бойынша, ал көлденеңінен «әріптес-әріптес» деңгейінде қарастырылады. Бұл жағдай дұрыс ұйымдастырылмаған кезде, байқампаз маман ерте ме кеш пе өз жүйке жүйесін сақтау үшін ұжымдық ортадан өзін шеттетіп, жағдайын өз бетінше көтеріп отырады. А.К. Маркова пікірінше:

Жас маманның жаңа жұмыс орнына бейімделуі сипатты екі деңгейде: ақпараттық стресс, ақпараттың шектен тыс көптігінен индивид міндетті орындауда, жоғары деңгейде жылдамдықпен шешімді дұрыс жасай алмауы; эмоциональды стресс пен ашулану барысында іс-әрекетке деген

мотивация өзгеріп, мінез-құлқы және сөйлеу мәнері бұзылады» деп атап айтады.

Жекелік факторды қарастыра келіп, Ю.Л. Львова кәсіби әрекетте бейімделу көрсеткіштің төмендеуін үшке бөліп қарастырады:

Біріншіден жас маманның ғылымдағы жаңа жетістіктерге талпынысы, бірақ оны жүзеге асыруда уақытты реттей алмауы, күткен нәтижесі мен нақты көрсеткіштің сәйкес келмеуінен.

Екіншіден жұмыста қалыптасқан саналы шаблондық тәсілдерді өзгерту қажеттігінің туындауы, бірақ оны қалай өзгерту жолдарының түсініксіздігінен.

Үшіншіден жаңа жұмысқа ондағы еңбек әрекетіне енjarлық танытуы, оның себебі ізденістері мен жаңалығы қолдау таппай, ескерілмей қалуы, соның нәтижесінде индивидте қорқыныш сезімінің пайда болуы, өзіне деген сенімсіздікке әкеледі. [2, 29 б.]

Қазіргі таңда осы кемшіліктерді жоюға түрлі жолдар мен ықпалдар жасалынууда. Психологиялық-педагогикалық білімін жетілдіру, үздіксіз біліктілікті көтеру. Кәсіби бейімделуде ескеретін жағдай маманның әлеуметтік рөлін дұрыс түсінуі: кәсіби және жеке өміріне баса назар аударуы. Осы мәселелер сақталмаған жағдайда және уақытты бағаламағанда маманды эмоционалды қажуға әкеледі. Батыс зерттеушілерінің айтуынша, «бейімделудің төмендеуі» маманда білімнің ескі бірлігі, жаңа ақпаратпен толықпауынан деп қарастырады. Маманды әрекетте кәсіби бейімделуге апаратын басты нәрсе өзіндік реттелу болып табылады. Жас маманның өзін-өзі реттеуі танымдық және жеке қасиеттерін басқару эмоция, мінез-құлық және қимыл әрекеттерін реттеуінен болады. [3]

Жас маманның қызмет түрінің ерекшеліктері мыналар: өзінің мақсаттары мен нәтижелерінің болуы (өзіндік еңбекке дайындығы, талаптарды игеру, өзінің адамдық қасиеттерінің дамуы), зерттелетін объект ерекше қасиеті (ғылымдық білімі, болашақ еңбегі туралы мәлімет), жас маман қызметінің жоспарланған шарттарда жүзеге асуы (жұмыс мерзімі мен жоспары), қызметке психика қызметінің жүйелілігі мен жоғарғы интеллектуалдық қысым тән. Л.М. Митина жас маманның жаңа жұмыс орнына қалыптасуының екі моделін бөлді: Бейімделу моделі тұлға сана сезімінде кәсіби еңбектің сыртқы жағдайларға тәуелді болу тенденциясы, кәсіби міндеттер, ережелер, нормаларды шешу алгоритмдерінің орындалу түрінде басым болады.

Кәсіби даму моделі тұлғаның қалыптасқан практика шектерінен шығып, өз іс-әрекетін практикалық қалыптасу шартына айналдыру және сол арқылы өзінің кәсіби мүмкіндіктерінің шектерін жеңе алу қабілеттерімен сипатталады. [4, 5]

Әдебиеттер:

1. Қалымбетова Э.К. Кәсіпке бейімделу мен мәнді-құндылықтық бағдарларды қалыптастыру ерекшеліктері. – 144-149 б.
2. Юревич А.В., Аверьянов С.Р. Адаптация к трудовой деятельности. // Физиология трудовой деятельности. – СПб.: Наука, 1993. – 229 с.
3. Штомпки П. С. Социология социальных изменений. – М.: 1998. – 204 с.
4. Асеев В.Г. Проблема мотивации и личности // Теоретические проблемы психологии личности. – М.: 1974. – С. 122-130.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 386 с.

Интернет тәуелділік мәселелерінің психологиялық аспектілері

А. МАХАНОВА

Аңдатпа

мақалада интернет тәуелділіктің психологиялық аспектілері қарастырылады. Оның отандық және шет елдік әдебиеттердегі көрінісі зерттелген. Тәуелділіктің алдын алу ұсыныстары берілген.

Аннотация

В статье рассматриваются психологические аспекты интернет-зависимости. Изучено его появление в отечественной и зарубежной литературе. Даны рекомендации по профилактике зависимости.

Abstract

The article deals with the psychological aspects of Internet addiction. Its appearance in domestic and foreign literature is studied. Addiction prevention recommendations are provided.

Кілт сөздер: аддикция, факторлар, жіктелу, кибербуллинг, алаңдаушылық.

Ключевые слова: зависимость, факторы, классификация, кибербуллинг, тревожность.

Key words: addiction, factors, classification, cyberbullying, anxiety

Ғаламторға тәуелділік – аддикцияның бір түрі; «off-line» режимде отырып ғаламторды пайдалануға деген құлшыныс, немесе «on-line» режимде ғаламтордан шыға алмай қалу қабілеті. Қазіргі таңда «ғаламтор-

ға тәуелділік» әлемдегі ең басты мәселелердің біріне айналып отыр, бірақ та медициналық белгілер бойынша жүйке жүйесінің бұзылуына жатпайды.

Ең алғаш рет «ғаламторға тәуелділік» терминін психолог Айвен Голдберг ғылымға енгізген болатын. Оның ұсынған теориялары психикалық стандартқа сәйкес келмесе де, ғаламторға деген тәуелділікті Голдберг психоактивті заттарды шектен тыс қолдану деп суреттеген. Голдберг ғаламтордың әкелер зияндарын былайша жіктеген:

- Ғаламторды қолдану адамды стрессқа түсіреді немесе дистресс;
- Ғаламторды қолдану адамның физикалық күйіне, жүйке жүйесіне, жеке өміріне, экономикалық және әлеуметтік жағдайына кері әсерін тигізеді;

1994 жылы психолог Кимберли Янг ғаламтор тәуелділігі жөнінде тест-сауалнама жүргізіп, 500 жауап алған болатын. Жауап бергендердің көбі тәуелді екендерін мойындады. Нәтижесінде, бұл жүйке ауруының таралуы, птологиялық құмарлықпен тең болып шықты, ғаламтор қолданушыларының 4-5 пайызын құрады.

Дәрігерлер «ғаламторға тәуелділікті» жүйкелік ауытқу деп есептемейді және көптеген ғалымдар бұл аурудың бар екендігіне күмәнданады, ал кейбіреулері мүлде жоққа шығарған. Тәуелділік медицинада адамның белгілі бір әдетте қолданып жүрген затты қажет етуі, яғни жүйкелік, физиологиялық толеранттылықтың өсуі. Толеранттылық ұғымы белгілі бір затты шектен тыс пайдалану дегенді білдіреді, яғни адам ол затты пайдаланғаннан кейін одан да көп мөлшерін қажет ете бастайды, мысалға есірткі шегетін нашақор адамдарды келтіруге болады. Сонымен қатар толеранттылық ұғымы басқа салаларда да қолданылады, мысалы адамның құмар ойынға беріліп кетуі. Сәйкесінше, бұл терминді ғаламторға деген тәуелділікте де қолдануға болады. Бірақ бұл жерде адам есірткіге, ішімдікке тәуелді емес, бұл жерде жүйкелік түрде адамның ғаламторға тәуелділігін түсіндіруге болады.

Интернет-тәуелділігі феномені көптеген ғалымдарды алаңдатуға және осы мәселе төңірегінде медицина, әлеуметтану, физиология педагогика, экология және т.б. көптеген ғылымдар саласындағы зерттеу жұмыстары үлкен алаңдатушылықты атап көрсетеді.

Әр түрлі зерттеулердің нәтижесіне сүйенсек, қазіргі кезде ғаламтор қолданушыларының 10%-ы ғаламторға тәуелді. Қазақстанда ғаламторға тәуелділікті ресми түрде мойындамағанымен, кейбір елдерде бұл ресми түрде ауру болып саналады. Финляндияда ғаламторға тәуелді жас адамдарды әскерге жібереді. 2008 жылы Қытай «ғаламторға тәуелділікті» ресми түрде ауру деп жариялаған. Сонымен қатар неше түрлі емдеу орталықтары ашылған. Олар емдеуде көптеген әдістерді қолдан-

ған, соның бірі тоқ беру арқылы емдеу әдісі. Ал кейбір әдістерінен жас пациенттер өліп те кеткен.

Психолог М. Дреп көзқарасы бойынша, тәуелділіктің басты 6 түрін осылайша жіктеген:

1. Әр түрлі вебсайттарды қолдану – ғаламтордан ақпараттар іздеу;
2. Виртуалды әлемдегі достарымен сөйлесу – әлеуметтік желілерде көп хат алмасу;
3. Ойынға тәуелділік – компьютерлік ойындарды көп ойнау;
4. Ғаламторда ақша құрту/табу – ғаламтор желісі арқылы құмар ойындарын ойнау, ғаламтор арқылы сауда жасау;
5. Ғаламтор арқылы фильмдер қарау;
6. Порнографиялық парақшалар;

Қоғамдағы өсіп келе жатқан компьютеризация және «Интернетизациямен» байланысты шетелде 1980 жылдарда бастау алған Интернетті патологиялық пайдалану проблемесы өзекті бола бастады. Яғни «Интернет-тәуелділік» туралы айтылып отыр (синонимдері: интернет-аддикция, нетаголизм, виртуалды аддикция, Интернет әрекет-қылықтық тәуелділік, Интернетті артық (патологиялық) қолдану). Griffiths, 1995 көрсетуі бойынша Жоғары технологиялармен байланысты бейхимиялық (әрекет-қылықтық) аддикцияның жаңа формаларын белгілеу үшін М. Гриффитс «технологиялық тәуелділіктер» терминін ұсынады, ол оны пассивті (Мысалы, теледидардан тәуелділік) және активті (Интернет-ойындар) деп бөлді.

Тәуелділікті жеңудің ең қарапайым, әрі қолжетімді жолы – басқа нәрсеге алаңдау. Салауатты өмір салтын ұстану, табиғат аясында көп уақыт өткізу, шығармашылық заттармен айналысу, мысалыға сурет салу, өлең-әңгімелер жазу. Осындай жолдар арқылы тәуелділіктен шығуға болады.

Интернетке тәуелділікті анықтау барысында Атырау қаласы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің оқушылары «Ғаламторсыз 24 сағат» атты зерттеу жұмысын жүргізген болатын. Жоба барысында оқушылар ұялы телефондарын тапсырып, 24 сағат бойы ғаламторға кіруден бас тартты. Сабақтан тыс уақыттарында оқушылар үйреншікті әлеуметтік желілерде отырудың орнына, неше-түрлі қызықты істермен айналысты. Бұл арқылы қатысушылар қаншалықты ғаламторға тәуелді екендерін түсінді. [1]

Интернетке тәуелділіктің психологиялық феноменін алғашқы зерттеушілер ретінде клиникалық психолог К. Янг және психиатр И. Голбергті айтуға болады. 1994 жылы Янг арнайы сауалнама дайындап, веб-сайтта 500 жауап берушілердің ішінен 400 аддиктті анықтады. Ал Голберг 1995 жылы құмартпа ойындарға деген қызығушылық негізіне сәйкестендіріп құрастырып, интернетке тәуелділікті анықтау үшін диагностикалық

жұмыстарды ұсынды. 1997-1999 жылдары осы көрсетілген мәселе бойынша зерттеушілік және психотерапиялық кеңес беру веб-қызметтері пайда болды. 1998-1999 жылдары К. Янг, Д. Гринфилд және К. Суррат алғашқы монографияларын жариялады. 1998 жылдың аяғына қарай Сурраттың айтуы бойынша, интернет-аддикция ресми түрде тар мағынада клиникалық бағыт ретінде емес, адамдарға психологиялық-тәжірибелік көмек беру және зерттеудің негізгі саласы болды.

Қазіргі кезде жастардың белгілі бір бөлігі компьютерлік Интернет тәуелділігінің ықпалында, ал бұл қатерлі психикалық ауру болып табылады. Сондықтан да қоғам бұл мәселенің қауіптілігі мен маңыздылығын түсінуі қажет.

Интернетке тәуелділіктің бірлігі бойынша желідегі қызметтерді статистика былай бөліп көрсетеді:

- Чаттар – 37%;
- Көпколданбалы ойындар – 28%;
- Желідегі телеконференциялар – 15%;
- Электронды пошта – 13%;
- Әлемдік өрмек сайттары – 7%;
- Басқа да желілік хаттамалар (ftp, gopher және т.б.) – 2%.

Интернет тәуелділіктің 4 белгілері:

I. E-mail-ды үнемі тексеріп отыруға деген талпыныс;

II. Интернетте отыруды куту және асығу;

III. Интернетті пайдаланушының желіде тым көп отыруы туралы айналасындағылардың шағымдануы;

IV. Интернетке ақшаны көп жұмсауына айналасындағылардың шағымдануы.

Интернетке тәуелділік – біздің басымызда бар мәселенің тікелей салдары. Жаңа ақпараттар мен таныстарды табу, әдеби шеберлікті ұштау өте жақсы. Интернеттің осындай сияқты әрекеттерді орындауда пайдасы зор болады делік. Бірақ шынайы өмірді виртуалды шынайылыққа алмастыру тіптен ақымақтық. Интернет құрал өмірдің негізгі мәніне айналмауы тиіс. Өмірде қорқақ, әлсіз, қоянжүректі адамдар желіде онлайн компьютерлік ойындарды ойнауда, батыл да батыр, ержүрек, қанішер, кез келген виртуалды кейіпкерді жеңу үшін бар күшін салады. Олардың өзіндік бір ләззат алуына ыңғайлы орта іспеттес ол интернет кеңістігі.

Қазақстан, Қытай, Әзірбайжан және Ресей сарапшылары тәжірибе алмасуға арналған халықаралық онлайн алаңның екінші отырысында интернетке тәуелділік, кибербуллинг және лудоманиямен күрес мәселелері талқыланды. Онлайн алаңға жиналған халықаралық сарапшылар осы мәселемен күресудегі жеке тәжірибелерімен бөлісті. «Интернетке тәуелділік қаупін жүйелі түрде азайту үшін алдымен заң аясында интернеттен қорғаудың көпжақты бірлескен жүйесін қалып-

тастыру қажет. Сондай-ақ, ғаламтор желісіндегі кәмелетке толмағандардың мінез-құлқын бақылау шарт. Интернет-сауаттылыққа оқытуды күшейту және оны білім беру деңгейінде міндетті пәнге айналдыру да өте маңызды. Интернетке тәуелділік, кибербуллинг, интернет-қудалау, желілік порнография, интернет-алаяқтық сияқты негізгі тәуекелдерді қатаң бақылауымыз қажет», - деді Қытай әлеуметтік ғылымдар академиясының қызметкері Гао Вэньцзюнь.

Әдебиеттер:

1. [https://kk.wikipedia.org/wiki/](https://kk.wikipedia.org/wiki;);
2. Выгонский С.И. Обратная сторона Интернета. Психология работы с компьютером и сетью. – М.: Феникс, 2010. – 320 с. (Все обо всем). ISBN 978-5-222-16956-8;
3. Интернет-зависимость: психологическая природа и динамика развития / Сост. и ред. А. Е. Войскунский – М.: Акрополь, 2009;
4. Дрепа М. И. Интернет-зависимость как объект научной рефлексии в современной психологии // Знание. Понимание. Умение. – 2009. №2. – С. 189-193;
5. Пан А.С. Укрощение цифровой обезьяны. – М.: АСТ, 2014. – С. 319. ISBN 978-5-17-081642-2.

«Мың бала» республикалық мәдени-ағарту жобасы

Д. САЛИХАНОВ

«Мың бала» жобасы еліміздегі ауыл мектептерінде білім алатын оқушыларды қолдау мен дамытуға бағытталған ұлттық ауқымдағы бірегей жоба.

Басты мақсаты – ауылдық жерлердегі мектеп оқушыларының таланттары мен қабілеттерін дамыту және қолдау үшін жағдайлар жасау. «Мың бала» жобасы барлық мәдениет пен дәуірлер азаматтары үшін іргелі стандарт ретінде қабылданатын абсолюттік норма және нысана, моральдік құндылықтар ретінде қарастырады. Бұл жоба бойынша өрбіген орасан түрлі көзқарастар жалпыадамзаттық құндылықтар жайлы ұғымдарды материалдық, рухани және зияткерлік құбылыстар ретінде қамтиды. «Мың бала» жобасын адам өміріндегі кез келген үдеріске орынды интеграциялау арқылы тиімді нәтижелерге қол жеткізуге болады. Бүгінде Түркістан облысы, Сауран ауданы Ахметова Шолпан бас-

шылығындағы «А. Югнаки атындағы жалпы білім беретін мектеп КММ-де «Мың бала» республикалық мәдени-ағарту жобасы аясында мектеп педагог-психологы Салиханов Данияр жетекшілігінде **«Адамды тану»** орталығы белсенді қызмет атқаруда. Енді осы бағыт туралы кеңірек тоқталсақ:

Мақсаты:

- адамгершілікке негізделген ойы, сөзі, ісі бірлікте өмір сүретін, кемел мінезді адамды дамыту;

- оқушының ішкі әлеуетін, оның рухани-адамгершілік құндылықтар негізіндегі жоғары адамгершілік мәнін ашуға жағдай жасау;

- сыртқы әлемді зерттеуден өзінің ішкі жан-дүниесінің шексіз әсемдігін ашуға бағыттау;

Міндеттері:

- оқушыларды ішкі жан-дүниесін тануға және үнемі өзін жетілдіруіне шабыттандыру;

- ойы, сөзі және іс-әрекеті бірлігінің негізін қалау;

- оқушылардың жалпыадамзаттық құндылықтардың мәнін түсінуіне ықпал жасау;

- оқушылардың отбасындағы, ұжымдағы және қоғамдағы өз рөлін ұғынуына көмектесу;

- табиғат, адам және қоғамның өзара тәуелділігін ұғынуға әсер ету;

- әр түрлі оқуда және өмірлік жағдайларда әлеуметтілік және адамгершілік іс-әрекеттер жасау тұрғысынан тәжірибелі болуын қалыптастыру.

Өмірдегі ең қиын дүниелердің бірі – адам тану. «Адамды тану үшін өзіңді зерттеу жеткіліксіз, адамдарды тану үшін олармен араласу керек», - дейді Француз жазушысы Стендаль Фредерик. Бүгін назарларыңызға ұсынып отырған «Адамды тану орталығы» адамдар арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қалыптастыру жолында қызмет атқарады. Бүгінгі таңда орталық төрт бағытта қызмет атқаруда:

1. *Психологиялық бағыт;*

2. *Кеңес беру бағыты;*

3. *Мінез – адам көрсеткіші бағыты;*

4. *Үштік одақ бағыты;*

Психологиялық бағыт – ұжымдағы адамдардың рухани жан-дүниесінің үйлесімді қалыптасуына қолайлы жағдай жасай отырып, төмендегі үш ұстаным негізінде қызмет атқарады:

1. Тәжірибе. Адамдардың ерекшеліктерін ажырата алу үшін, ең алдымен жетілу, кемелдену керек. Яғни, бұл көре, жүре келетін, сіңетін қабілет деп айтар едік. Тек қана жасқа байланысты емес, тәжірибемен де ұштасады. Адам табиғатына үңіле білу керектігін насихаттайды;

2. Ұқсастық. Адам баласы көбіне өзге адамды түсіну үшін бір жақты

көзқарасқа жүгінеді. Өзімен салыстырады, өз ойларын ортаға салады. Бұл қателік. Ешбір адам бір-біріне ұқсамайды, әр адам – жеке тұлға. Сол себепті, өзіңізді оның орнына қоя білуді үйретеді. Кім білсін, алдыңыздағы адам барлық асыл қасиеттердің иесі болар – деген ұстаным негізінде әрекет етуге жетелейді;

3. Өзіңді тану. Өзгеден бұрын өзіңізді таныңыз. Сіз қандайсыз? Қандай адамдардың қатарындасыз? Қандай адамдармен қарым-қатынас жасағыңыз келеді? Өзіңізді түсінбей жатып, өзгені қабылдау мүмкін емес нәрсе және үлкен қателіктерге апарып соқтыратынын ескертеді;

Психологиялық бағыттың құрамындағы ұстаздар: Өмірбаева Салтанат, Вапаев Бобомурод, Тажиханова Динара, Маннапова Иланура.

Сонымен психологиялық бағыт өкілдері диагностикалық талдау жасап, кімге қандай қолдау керектігін анықтап, келесі бағыттағыларға жолдайды. Келесі бағыттағылар ұжымдағыларға сұранысына қарай қолдау көрсетеді;

Кеңес беру бағыты – бұл күнделікті өмірде кез келген өтініш жасаған адамға пайда болған мәселелердің мәнін түсіндіріп және ұғындыратын, сондай-ақ оны шешу үшін қолдануға болатын түрлі амалдарды ұсынатын әлеуметтік қолдау көрсететін топ. Әрқайсымыз әлемнің кішкене бөлшегі болсақ та, біреудің өмірінің мәніміз – деген ұстаныммен өмір сүруге үйретеді. Сол секілді сіздің өміріңіз біреу үшін игі істерге жұмылдырып, жаңа істерге бағыттайтын, қараңғыда жол сілтейтін шырақ болуы мүмкіндігін ескертеді.

Сонымен қатар кеңес беру бағыты – бұл азаматтардың, жеке адамдардың, отбасылардың, топтардың, қауымның қажетті бір ақпаратты анықтау мақсатын және оны қамтамасыз етудегі көмек көрсетудің баламалы түрлерін нұсқаумен ақыл-кеңес беру арқылы ұжымды үйлесімділікке жетелейді. Кеңес беру әдіс-тәсілдері: қадағалау, тестілеу, көндіру, сендіру, хабарлау, кіші тренинг және т.б.

Кеңес беру бағытының құрамындағы ұстаздар: Ергешов Носир, Бабаханов Рамазан, Жуманова Гүлжахан, Комилов Мухаммад, Нишанова Гулрух.

Мінез – адам көрсеткіші бағыты – Мінез – адам баласының ішкі жан дүниесінің сыртқы көрінісі деуге болады. Сондықтан, әл-Фараби бабамыз «Мінез – жанның айнасы» деген екен. Әдетте, біз адамдарға қарап мінезі жақсы екен немесе жаман екен деп баға беріп жатамыз. Адамның өмір сүру стилі, тағдыры, қоғамдағы орны өз мінезіне байланысты сияқты. Адамды тану орталығының мінезбен қызмет атқаратын мүшелері адамның мінез-құлқы оның өмір сүруін анықтап береді дейді. Яғни, мінезі ашық, ақкөңіл адамдар тез достасып, кез келген адамдармен жылдам дос болып кетсе, мінезі тұйық адамдар өзгелермен қарым-қатынасқа түсуі өте қиын болатынын ескертеді.

Өйткені мінезі жақсы адамның өмірі де жақсы болмақ және ондай адам айналасындағы адамдарға, тіпті еліне үлкен септігін тигізе алады. Сондықтан, Алаштың ұлы тұлғасы Әлихан Бөкейханов: «Ұлтына, жұртына қызмет ету – білімнен емес, мінезден» деп айтқан. Әрине, кемшіліксіз адам болмайтыны рас. Адамның бойында жаман мінезі болатын болса, оны түзетуге болады, - дейді орталық өкілдері. Ол туралы Абай атамыз: «Мен егер закон қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім», - дейді. Яғни, «Мінезді түзетуге болмайды» деген қате пікір. Демек, өз бойымыздағы жаман мінездерді жойып, тек жақсы мінездерімізді шыңдап, көркем мінез иесі болуға тырысуға шақырады.

Мінез – адам көрсеткіші бағытының құрамындағы ұстаздар: Мауленова Гулмира, Абдукаххарова Гулмира, Камилова Мадина, Улузбеков Умриддин, Сайдазимов Шухрат.

Үштік одақ бағыты – Балаға білім, тәрбие беруде басты тұлға ұстаз болса оны жалғастырушы, демеуші – ата-ана, дейді үштік одақ өкілдері.

Иә, мектептерде білім сапасы жақсарып келеді, баланың мектепте қорғалуы, қолдау табуы көзге көрінеді, нәтижесі екшеленеді. Ал, отбасындағы бала тәрбиесі қаншалықты табысты жүріп жатыр? Осы тұста мектеп пен отбасының байланысы аса қажет екені даусыз. Ұрпаққа тәлім беруде білім сапасын жақсарту жолында, мектеп, ата-ана және оқушы «Үштік одақ» болып жұмыла белсенділік танытса, оң нәтижеге қол жеткізу аса қиынға соқпайды. Осы орайда мектеп және ата-ана байланысын жүйелі жолға қойып, екі жақтың көңілінен шығар жаңа жүйені білім саласына интеграциялау және оны үздіксіз дамытып отыру қажеттілігі туындайды. Бұл қажеттілікті қанағаттандырудың ең тиімді жолы ретінде оқушының көмегімен отбасыдағы білім және тәрбиенің үйлесімді қалыптасуына әсер ету.

Бұл әрекетті үштік одақ өкілдерінің қолдауымен қалай жүзеге асырдық? Мұғалімнің басшылығымен оқушылар өз отбасында сабақ ұйымдастырады. Біз өз ұжымымызбен ақылдаса келе отбасының ыңғайына қарай сабақ жоспарын және көрнекі құралдарды әзірледік. Сабақты ұйымдастыруға тиімді уақыт ретінде таңғы, түскі және кешкі ас уақыттарын таңдадық. Сол уақытта отбасының барлық мүшелері дастарханға жиналады, оқушы бұл уақытын пайдаланып, сабағын ұйымдастырады. Нәтиже жаман емес...

Үштік одақ бағытының құрамындағы ұстаздар: Маннапова Гузал, Байметова Наргиза, Тажиддинова Марзия, Сарбашев Рахман.

«Адамды тану» орталығын жандандырып, белсенді қызмет атқаруына жоғарыда аты аталған ұстаздардың еңбегі ерекше. Ол ұстаздарға алғысымыз шексіз!

Сөзімді Абай атамыздың он сегізінші қара сөзімен қорытындылайын: «Тегінде адам баласы – адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озбақ. Онан басқа нәрселермен оздым ғой демектің бәрі де – ақымақтық», - деген екен. Ал енді сол алған ізгі ерекшеліктерді кез келген адамның бойына сіңіруді «Адамды тану» орталығы өзінің қасиетті борышы деп санайды.

Проблемы и пути решения неуспеваемости школьников

О.С. ГРИЦЕНКО

Можно предложить несколько правил работы со слабоуспевающими учениками.

Десять правил работы со «слабоуспевающими»:

1. Верьте в способности «слабоуспевающего» ученика и старайтесь передать ему эту веру.
2. Помните, что для «слабоуспевающего» необходим период «вживания» в материал. Не торопите его. Научитесь ждать.
3. Каждый урок – продолжение предыдущего. Каждый вносит свою лепту в изучаемую тему. Многократное повторение основного материала – один из приемов работы со слабыми.
4. Вселяя слабым веру в то, что они запомнят, поймут, чаще предлагайте им однотипные задания (с учителем, с классом, самостоятельно).
5. Работу со «слабоуспевающими» не понимайте примитивно. Тут идет постоянное развитие памяти, логики, мышления, эмоций, чувств, интереса к учению.
6. Не гонитесь за обилием новой информации. Умейте из изучаемого выбрать главное, изложить его, повторить и закрепить.
7. Общение – главная составляющая любой методики. Не сумеете расположить ребят к себе – не получите и результатов обучения.
8. Научитесь управлять классом. Если урок однообразен, дети сами найдут выход – займутся своими делами.
9. Начав целенаправленно работать со слабыми, помните: спустя короткое время их среда вновь расколется - на способных, средних и... «слабоуспевающих».

10. Научитесь привлекать к обучению слабых более сильных ребят. Изложили материал, опросили сильных - посадите их к слабым, и пусть продолжается учеба.

В процессе контроля за подготовленностью учащихся необходимо:

- создать атмосферу особой доброжелательности при опросе
- снизить темп опроса, разрешить дольше готовиться у доски
- предложить учащимся примерный план ответа (кластеры, опорные конспекты, схема ответа и т.д.)
- разрешить пользоваться наглядными пособиями, помогающими излагать суть явления (таблицами, формулами, алгоритмами решения задач и т.д.)

- стимулировать оценкой, подбадриванием, похвалой

При изложении нового материала:

- поддерживать интерес к усвоению темы
- чаще обращаться к слабоуспевающим с вопросами, выясняющими степень понимания ими учебного материала
- привлекать их в качестве помощников при подготовке приборов, опытов и т.д. (ассистенты, лаборанты, помощники и т.д.)
- привлекать к высказыванию предложений при проблемном обучении, к выводам и обобщениям или объяснению сути проблемы, высказанной сильным учеником

В ходе самостоятельной работы на уроке

- разбивать задания на части, этапы (расставить порядок действий, привлечь к решению большого, сложного задания несколько учеников на различных этапах)
- ссылаться на аналогичное задание, выполненное ранее (уровневое домашнее задание)
- напоминать приемы и способы выполнения задания (ссылка на ранее изученные и записанные формулы, правила, конспекты и т.д.)
- указать на необходимость актуализировать то или иное правило
- ссылаться на правила и свойства, которые необходимы для решения задач, упражнений
- инструктировать о рациональных путях выполнения заданий, требованиях к их оформлению (алгоритм решения задач, примеров, упражнений, и т.д.)
- стимулировать самостоятельные действия слабоуспевающих
- тщательно контролировать их деятельность, указывать на ошибки (ежедневная проверка тетрадей с домашним заданием у слабоуспевающих учеников)

При организации самостоятельной работы:

- выбирать для групп успевающих наиболее рациональную систему упражнений, а не механическое увеличение их числа;
- подробно объяснять последовательность выполнения задания предупредить о возможных затруднениях, использовать карточки-консультации, карточки с направляющим планом действий.

При работе с отстающими учениками нужно подключить родителей.

Ребенок может ненавидеть школу, плохо вести себя на уроке и ничего не запоминать...

Неуспеваемость способна испортить не только его самооценку, но и изуродовать жизнь, превратив годы в учебы в ад. Между тем часто причины неуспеваемости лежат на поверхности, да и устранить их причины неуспеваемости лежат на поверхности, да и устранить их реально. Рассмотрим некоторые из них:

1. Отсутствие интереса к учебе.

Помните: интерес нельзя привить насильно. Попробуйте понять, что именно стало причиной его потери и как давно это произошло.

2. Конфликты с педагогами.

Главное – не понижать авторитет преподавателя в глазах ребенка, быть осторожным при осуждении его действий. Еще сильнее «опустив» педагога в глазах ребенка, вы рискуете, что у него ваш сын или дочь уже совсем ничему не научатся. Более того, ребенок может привыкнуть списывать свои собственные неудачи на учителей в дальнейшем.

3. Конфликты с товарищами по учебе, с ребятами во дворе и т.д.

Ребенок захвачен конфликтом, и он отнимает большую часть его ресурсов, которые могли бы быть потрачены на обучение. Чем дольше это продолжается, тем больше школьник изматывается. Для начала попробуйте поговорить с ребенком. В профилактику обучите его приемам бесконфликтного общения.

4. Конфликты с родителями.

Перед тем, как обвинять ребенка присмотритесь к себе. Помните простую истину: поведение детей – это зеркало нашего к ним отношения.

5. Проблемы в ранее усвоенных знаниях.

Это серьезное препятствие на пути овладения новым материалом. Посоветуйте ребенку обратиться к ранее изученному.

6. Неумение организовать свою домашнюю работу.

Попробуйте помочь ребенку распределять время и силы. Пусть сначала он выполняет то задание, которое вызывает у него наибольшие трудности.

7. Отвлекающие факторы.

Компьютер, телевизор и прочие развлечения должны знать свое место. Не позволяйте их электронным душам слишком долго находиться в центре внимания ребенка, если он только не использует их для обучения.

8. Нежелание работать (выполнять нудные задания учителей) например, часто лечится ремнем. Вероятный результат: нежелание работать удваивается. Надо попробовать найти способы превратить обучение в процесс, приносящий удовлетворение.

9. Неблагоприятная обстановка в семье.

В вашей семье все хорошо? Если да, то искренне рады. Но все-таки следует подумать над тем, стоит ли обсуждать (особенно осуждать в присутствии ребенка) неуспевающих детей из неблагополучных семей.

10. Отсутствие мотивации к учебной деятельности.

Для начала спросите ребенка о том, зачем он учится, и попытайтесь объяснить, для кого он это делает.

11. Проблемы с развитием внимания и памяти.

Начать исправлять можно уже сегодня. Надеюсь, легко найдете подходящие способы. Затрудняетесь? Почему бы не посоветоваться со школьным психологом?

12. Личные проблемы.

«Какие там проблемы могут быть в его-то возрасте. Одни фантазии!» Если вы можете согласиться с этим высказыванием, то, скорее всего, вашему ребенку сильно не повезло – ему трудно будет поделиться с вами проблемой, ведь она для вас просто пустяк, а для него беда.

13. Ребенок не был подготовлен к школьному обучению.

Лечиться. Возможные лекарства: - мастерство педагогов (дефицитное средство, в аптеках не продается, да и не в каждой школе имеется достаточное количество этого чудодейственного препарата); - вы сами займетесь ребенком (очень эффективно, но требует временных и эмоциональных затрат).

14. Ребенок часто болеет.

Постарайтесь укрепить его иммунитет и не давайте тратить драгоценное время впустую.

15. Недостаточный профессионализм педагога.

Компенсируется стремлением ребенка получить знания.

Жарқын елдің шамшырағы – жас маман

Г. СӘРСЕНОВА

Мақсаты: жас маманның кәсіби құлшынысын арттыру, жігерлендіріп көңіл-күйін көтеру. Жас мамандардың ашылуына, өз әріптестеріне өздерін көрсете білуіне көмектесу. Жас мамандар өздерін педагогикалық ұжымның бір бөлшегі ретінде сезінуіне, бейімделуіне ықпал жасау.

Қажетті материалдар мен көрнекіліктер: презентация, ақ қағаз, түрлі түсті бояу-қарындаштар, жадынама, проектор, экран.

Өткізілу әдісі: семинар-тренинг.

«Бүгінгі күнімізді жағымды көңіл-күймен бастайық!» (Ұстаздарға арналған психологиялық ойын)

I. «Амандасу» тренингі (видео арқылы).

Барлық қатысушылар дөңгеленіп отырады. Бір-бірімізді жақсы білеміз бе? Алдында отырған адамның ұнататыны не ұнатпайтын бір қасиетін айтып шығады. Мысалы: сурет салғанды ұнатады, кітап оқығанды ұнатпайды.

II. «Карусель» ойыны. Танысу

Қажетті құралдар: жай әуен. Уақыты: 10 минут.

Барысы: Топ мүшелері екіге бөлінеді.

1-топ ішкі, 2-топ сыртқы болып екі шеңбер жасайды.

Жетекшінің берген белгісі бойынша ішкі топ сағат тілі бойынша қозғалады. Жетекшінің белгісі бойынша әуен тоқтаған кезде тоқтайды.

Бір-біріне қарсы келген екі ойыншы жұп құрайды. 2 минут ішінде жай әуеннің ырғағымен әңгімелеседі. Мүмкіндігінше бір-бірінің бұрын соңды білмейтін жақтарын айту. Уақыт біткен соң әр жұп өздерін кезекпен таныстырады.

III. Топтық жұмыс. Дайындыққа: 5 минут, әр бір топқа сөйлеуге 5 минут уақыт беріледі.

1-топқа: Бүгінгі жас маман болашақ – білікті ұстаз.

2-топқа: Мұғалім бойындағы көшбасшылық қасиеттерге тоқталу, ашып көрсету.

Қажетті құралдар: сурет бейнеленген және сұрақтар жазылған.

IV. Ойын – «Капитан». Топқа бөлу мақсатында ойналады.

Қажетті құралдар: ақ қағаз.

Барысы: Қатысушылар 3 топқа бірігеді. Әр бір топ көп сандар жазылған қағаздардан өздеріне бір қағаздан алып таңдайды. Сол номермен кезек бойынша қатысады.

V. «Жағдаят сюжеттік рөлдік ойын!»

Қажетті құралдар: ватман, түрлі түсті фломастерлер, қарындаштар, Барысы: Қатысушылар 2 топқа бірігіп отырады.

VI. «Сізге қандай жеміс-жидектер ұнайды?»

Нұсқау: Қатысушыларға 7 түрлі жеміс жидектер көрсетіледі. Солардың ішінде өзіне ұнайтын біреуін таңдайды. Таңдаған жеміс-жидектер бойынша қатысушылардың мінездерінің ерекшеліктері айтылады. Жеміс интерьеріндегі сіздің бейнеңіз.

Бір жеміс-жидекке деген жеке адамның құштарлығы оның мінез-құлқының кейбір «құпияларының құлпын ашады» екен.

Америкалық психолог И. Канн өз тәжірибелері негізінде осындай қорытындыға келген.

VII. Арт-терапия

Енді келесі жұмысымызға келетін болсақ, ол арт-терапия, яғни шеңбер бойынша сурет саламыз. Алдарыңызда берілген ақ парақ пен қарындашты алып сурет саласыздар, жаймен музыка ойнап тұрады, музыка тоқтаған кезде сіздер өздеріңіз салып жатқан суретіңізді келесі адамға жалғайсыз. Осылайша өз суреттеріңіз қайта оралғанша шеңбер бойымен жалғаса береді. Өзіңіз бастаған сурет өзіңізге келгенде, өз суретіңізге қарап, тақырып беріп талдау жұмысы жүргізіледі. Жас мамандардың жалғастырма суреттері бірінің ойынан бірі шыққандай, бірлесіп (топтасып) жұмыс жасауға үйренгені байқалады.

VIII. Жадынама тарату.

Жұмысты жаңа бастаған жас мамандарды қате қадамнан сақтандыратын бірнеше тыйым:

1. Балаларды көңіліне тиетін атаулармен және теңеулермен атап кемсітпеңіз;
2. Шектен шыққан жағдай орын алса да дауыс көтермеңіз. Егер сондай бір жайт үстінде дауыс көтеріп қалған болсаңыз, артынша неге бұлай еткеніңізді түсіндіріп, бұған мәжбүр болғаныңызға өкінетініңізді білдіріңіз;
3. Баланы жазалай отырып, дер кезінде кешіре де біліңіз, шын көңілден кешірім сұрауға дайын болатындай жағдай да жасаңыз;

4. Баланы жазалай отырып, сол жаза арқылы өзге балалардың қуанышын ынталандырмаңыз;

5. Балалардың бір-бірін жамандап әңгіме айтуына жол бермеңіз, шағым айтқыштарды сөзі шын болса да ынталандырмаңыз. Кінәлі балаға өз қателігін мойындатуға тырысыңыз. Бірақ ол өзін «жаман», «тәрбиесіз» немесе бәрін «әдейі» істейтін бала секілді сезінбейтін болсын;

6. Баланың отбасы мен ата-анасы туралы оның көзінше ешқашан жағымсыз сөз айтпаңыз және өзгенің де олай етуіне жол бермеңіз;

7. Егер сіз ойынды немесе сабақ тақырыбын өзіңіз жақсы білмейтін болсаңыз немесе әзірлігіңіз нашар болса, оларды өткізбеңіз;

8. Баланың бастамасын «Өзіңнен сұраған кезде ғана айт» немесе «Өзіңе рұқсат берген «кезде ғана жаса» деп үзіп тастамаңыз, әйтпесе олар сіздің басшылығыңызсыз бірдеме істеуден мүлдем қалады;

9. Ашуланбаңыз және ез ашуыңызды керсетпеңіз. Егер солай бола қалған жағдайда, бұл жәйттің сізді қатты қынжылтқанын білдіруге тырысыңыз.

Жас мамандарға:

1. Жас баланы ересек адамша құрметтей де, жақсы көре де біліңіз;

2. Балалармен жұмыс жүргізуден туындайтын сүйсіну сезімдерін бойға сіңіруге тырысыңыз, өйткені ол бірден емес, біртіндеп қана қалыптасатын сезім;

3. Өзіңіздің білім атты «жүктемеңізді» қызықты тарихи оқиғалармен, ертегілермен, жануарлар әлемінен, табиғаттан және т.б. алынған қызықты фактілермен толықтырыңыз;

4. Жұмысты әрқашан жақсы көңіл-күймен атқарыңыз. Бұл жерде әңгіме адамның жұмысқа өзін өзі даярлауы туралы болып отыр;

5. Сабаққа көрнекілікті «артығымен» әзірлеңіз. Материалдың жетпей қалғанынан гөрі, артық болғаны абзал.

IX. Жас маманға сауалнама.

Жас мамандар әнұраны

Арман, мақсат, тілегі бір жастар едік,

Еңбек жолын бөріміз бір бастап едік.

Жастық жалын жігерімен шабыттанған,

Жаңа келген жас маман.

Қайырмасы:

Білім беру жолында еш аянбаймыз,

Шәкірт үшін мәуелі бақ саяндаймыз.

Тілегі бір жастар, жақсылыққа бастар.

Ісі үлгі, жаны ізгі ұстаздар!

Шебер ұстаз болу да бар ойымызда,

Жастық оты лапылдаған бойымызда.

Арманымыз бірге, орындалсын күнде,
Бәрімізде бірдей мақсат, бір мүдде.

Қайырмасы:

Ұлағатты ұстаздардан үлгі аламыз,
Келешекте ісін жалғап біз барамыз.
Жас бүлдіршін, балғын бала, шәкірттердің
Ой санасын ашамыз.

Қайырмасы: (2 рет)

Х. Жүректен-жүрекке. Тілек тілеу. Кері байланыс алу.

Психолого-педагогическое изучение умственно-отсталого школьника

Е. КИМ

1. Задачи и цели психолого-педагогического изучения учащихся.
2. Этапы изучения школьников вспомогательной школы.
3. Изучение учащихся в процессе обучения.
4. Примерная программа изучения и составление психолого-педагогической характеристики на учащегося вспомогательной школы.

Изучение умственно-отсталых детей имеет свои конкретные цели и задачи. К ним относятся: правильная организация учебно-воспитательного процесса, выработка целой системы индивидуально-коррекционных мероприятий, для определения единых требований к учащемуся. Целью психолого-педагогического изучения является уточнение диагноза и определение прогноза их развития. Результаты изучения детей служат основой для составления педагогической характеристики. В единой системе изучения школьников четко выделяются 3 этапа. 1 этап-предварительное изучение учащихся по их личным делам, которое осуществляет учитель, воспитатель, врач школы совместно. Особое внимание уделяется медицинской документации, т.е на этиологию и историю развития ребенка, а так же на заключение врача-психоневролога. Для правильного выбора коррекционных мероприятий с учетом структуры дефекта.

Изучается и педагогическая документация протокол медико-педагогической комиссии, характеристики из массовой школы или детского сада, рисунки, детские поделки, тетради. Из характеристики(если она

составлена объективно и правильно) можно узнать об особенностях личности ребенка, его поведений, характере, о положительных возможностях, и эти возможности должны служить опорой при обучении, использоваться при компенсации дефекта. Тетради покажут специфические ошибки учащегося в письме (т.е. есть ли дистрофия), счете, понимании задач.

Протокол медико-педагогической комиссии дает сведения о памяти, мышлении, особенностях эмоционально-волевой сферы, о запасе школьных умений и навыков. Все это поможет составить правильное представление о каждом ребенке и выбрать правильный индивидуальный подход.

2 этап-целенаправленное изучение состава учащихся в первые две недели пребывания в школе.

За этот срок можно решить вопрос о том, в каком классе должен учиться ребенок. Учителю и врачу необходимо выявить все сведения о детях.

На этом этапе изучения проводятся специальные уроки. Нужно стремиться к выявлению особенностей протекания мыслительных процессов (памяти, мышления, восприятия), выясняется круг представлений, запас знаний, умений и навыков, состояние эмоционально-волевой сферы и поведение. Выявляющие уроки включаются по 1-2 в день. Цель таких уроков прогнозирование потенциальных возможностей ребенка, его обучаемость. Мы уделяем внимание, на то, как ученик воспринимает помощь, может ли переносить показанный ему способ работы на аналогичное задание.

На этом этапе необходимо выявить менее нарушенные стороны психического развития, а также трудности, имеющиеся у детей. В конце первого месяца учитель и воспитатель составляют первоначальную характеристику, в которой подводится итог предварительного и целенаправленного изучения, даются рекомендации для дальнейшего систематического изучения.

Итак, 3 этап-систематическое изучение учащихся в течение учебного года. Систематическое изучение осуществляется всем коллективам школы: учителем, воспитателем, логопедом, врачом, библиотекарем, психологом. Основным методом изучения ребенка является наблюдение, результаты которого записываются в специальную тетрадь-дневник наблюдений. К наблюдению, как к научному методу изучения психической деятельности предъявляется ряд требований. Важнейшие из них объективность, т.е. в дневнике фиксируются только факты. Но факты не должны быть случайными, их необходимо продумывать и обобщать. В дневнике отмечают не только негативные стороны ребенка, но и положительные стороны, а также факты, продвижений в учебе; в труде, в физическом развитии. В дневнике указывается не только событие, случай, но и обстоятельство, связанное с тем или иным событием, например: неблагополучная семья, пропуск уроков, стрессовая ситуация. У учащихся вспомогательной школы неравномерно развиты психические функции.

Всем известно, что работоспособность учащихся наиболее высокая на первых уроках (поэтому надо отметить каким по счету был урок, либо к какому времени дня относилось описываемое событие.) Наши учащиеся расторможены, возбудимы к концу учебной недели. Такой вроде маловажный факт играет большую роль. Наблюдение должно быть целенаправленным. Мы должны четко себе представлять, что именно наблюдаем, какие стороны деятельности в настоящий момент нас интересуют. Запись факта следует делать сразу после его наблюдения и может быть краткой. Нельзя записывать факт через длительное время. В дневнике наблюдений записываются не только наблюдения, но и педагогические приемы, которые используются с учетом индивидуальных особенностей. Количество записей зависит от сложности осмысливания учеником предлагаемого учебного материала; понимание содержания картин, текстов со скрытым смыслом; особенности процессов сравнения, классификации, обобщения; устанавливает ли причинно-следственные связи, быстроту и прочность запоминания, особенности внимания. Также, обращают пристальное внимание на состояние ребенка в игровой, трудовой деятельности, эмоциональное состояние, характерные черты личности, взаимоотношения с коллективом класса. На основе материалов дневниковых записей составляется характеристика на ученика. Педагогическая характеристика является итогом наблюдений, на протяжении учебного года, является средством изучения, помогает увидеть особенности ученика в динамике, суммировать и осмысленно понять причины своеобразия личности, а значит, предупредить развитие нежелательных качеств, своевременно использовать коррекционно-воспитательные меры.

Примерная программа изучения и составление психолого-педагогической характеристики на учащегося вспомогательной школы.

Название разделов педагогической характеристики и пункты, раскрывающие их содержание, служат схемой для определения программы наблюдений за учащимися.

Педагогическая характеристика должна содержать следующие разделы:

1. Общие сведения об ученике.

Фамилия, имя, год рождения. Год поступления во вспомогательную школу. Откуда прибыл, в каком возрасте. Посещал ли детский сад.

2. Данные анамнеза и медицинского обследования.

Краткие данные анамнеза наследственность, внутриутробный период развития, родовой период, перенесенные заболевания, травмы головного мозга и другие патологические факторы.

- Физический статус. Общее физическое развитие в соответствии с возрастным стандартом. Состояние слуха, зрения, речи.

- Неврологический статус. Наличие отклонений в нервно-психической сфере ребенка.

- Диагноз - обследования и заключение медико-педагогической комиссии.

3. Условия семейного воспитания.

- Профессия родителей, состав семьи.

Взаимоотношение в семье. Материальные условия жизни. Методы воспитания ребенка в семье, меры поощрения, наказания. Режим дня.

- Особенности психического развития ребенка в раннем детстве.

а) Младенческий возраст (от рождения до 1 года).

Общее соматическое состояние, когда начал держать голову, сидеть, улыбаться, следить за яркими предметами. Реакция на окружающих.

б) Ясельный возраст (от 1 до 3-х лет) когда начал ходить, первые слова, фразовая речь, манипуляция с игрушками, предметами.

в) Дошкольный возраст (от 3-х лет до поступления в школу). Особенности речевого развития. Активный и пассивный словарь. Интерес к игре, инициатива, творчество в игровой деятельности. Общение в коллективе. Общий уровень физического и психического развития в соответствии с возрастной нормой. Запас сведений и знаний об окружающем мире.

г) Школьный возраст.

Анализ трудностей в усвоении учебного программного материала. Оказывалась ли помощь ее результат.

4. Уровень развития и состояние учебных знаний и навыков умственно-отсталого школьника в соответствии с требованиями школьной-учебной программы к данному году обучения.

Эти данные составляются на основе систематических или выборочных наблюдений за учеником в процессе классной и внеклассной работы. Необходимо дать анализ состояния знаний по предметам: что усваивается сравнительно легко, что-трудно. Дать анализ причин. Отмечаются не только трудности, но и успехи.

5. Особенности познавательной деятельности ребенка.

а) Особенности внимания.

Устойчивость внимания, переключения с одного вида деятельности на другой.

б) Особенности восприятия и наблюдения. Активность восприятия и объем.

Наблюдательность. Пространственная ориентация.

в) Особенности представления.

г) Особенности памяти (эмоционально-образная, словесно-логическая, двигательная).

Средства, использованные для развития памяти, и объем запоминания.

д) Особенности мышления. Процессы анализа, синтеза, обобщения.

е) Особенности речи. Импрессивная (обращенная), экспрессивная.

Устная и письменная речь.

Дефекты речи.

ж) Познавательные интересы. Любознательность.

6. Особенности эмоционально-волевой сферы и личностные качества. Заторможенный, возбудимый, уравновешенный, пассивный, ак-

тивный. Отношение к членам семьи и коллективу класса, к учителям и воспитателям. Поведение в общественном месте. Оценка собственной личности.

7. Особенности индивидуальной коррекционно-воспитательной работы. Следует изложить рекомендации и методы работы с данным учеником. На основе анализов, результатов всестороннего изучения учащегося учитель и воспитатель должны выбрать наиболее приемлемые приемы воздействия на ученика которые соотносились бы с индивидуальными особенностями.

Вывод:

Итак, из всего сказанного напрашивается такой вывод, что наиболее актуальными направлениями в изучении умственно-отсталого ученика является:

1. Становление личности в коллективе.
2. Формирование положительных качеств.
3. Роль семьи и школы.
4. Формирование способностей и интересов.
5. Воспитание мотивов учебной и трудовой деятельности.

Психологические задачи и упражнения для выявления интеллектуальных способностей учащихся

Л. МУСАЕВА

Цель: совершенствовать творческие способности учащихся, развивать интеллектуальные возможности, логическое, образное и вербальное мышление, эффективно управлять вниманием.

План

I. Знакомство участников. Игра «Снежный ком»

II. Основные правила тренинга:

1. Здесь и сейчас;
2. Искренность и открытость;
3. Принцип «Я»;
4. Активность;
5. Конфиденциальность.

III. Кинезиологические упражнения.

IV. Задачи и упражнения.

V. Анкетирование: метод «Ромашка».**VI. Подведение итогов тренинга.****Ход тренинга****I. Знакомство участников через игру.**

Игра «Снежный ком».

Инструкция: участники игры сидят в кругу. Первый называет своё имя, второй имя первого и своё, третий имя первого, второго и своё и так далее, пока круг не замкнётся. В итоге последний в круге называет имена всех играющих и своё. Легче быть первым, но последним полезнее.

II. Основные правила тренинга:

1. Здесь и сейчас;
2. Искренность и открытость;
3. Принцип «Я»;
4. Активность;
5. Конфиденциальность.

III. Кинезиологические упражнения.

Кинезиология – это наука о развитии головного мозга через движение. Кинезиологическими упражнениями пользовались Аристотель и Гиппократ.

Лезгинка: Левую руку сожмите в кулак, отставив в сторону большой палец, одновременно разверните кулак к себе. Пальцами развёрнутой ладони правой руки прикоснитесь к мизинцу левой. После этого смените положение рук и продолжайте упражнение. Постепенно добейтесь высокой скорости смены положения рук.

IV. Задачи и упражнения.**Задача №1. «О печенье»**

В трех коробках печенье: миндальное, ореховое, шоколадное. Но этикетки на коробках перепутаны. Разрешено взять печенье только из одной коробки и затем правильно расставить этикетки на коробках.

Как это сделать?

Задача №2 «Чья собака?»

Наши герои – Незнайка, Буратино, Петрушка – приобрели собак – Тузика, Бобика и Трезора. Имя каждой Собаки не начиналось на первую букву имени хозяина. Определите имя хозяина каждой собаки, если Незнайка – хозяин Трезора.

Задача №3 «Подарки сыновьям»

Один отец передал своему сыну библиотеку – 600 книг.

Другой отец поступил также и пополнил библиотеку своего сына, подарив ему 400 книг. Когда оба сына составили каталоги своих библиотек, оказалось, что их совместный фонд увеличился на 600 книг. Как это могло случиться?

Задача №4 «Любимая ваза»

У царя зверей Льва, в день его рождения кто-то разбил его любимый подарок – хрустальную вазу с цветами.

Разгневанный царь вызвал на допрос трех подозреваемых:

Зайчишку-плутишку, Лису Алису и Волка. Зайчик сказал, что вазу разбил волк. А вот что сказали Волк и Лиса – неизвестно. Известно только что двое из троих солгали, а тот кто разбил вазу, сказал правду. Кто разбил вазу?

Логически рассуждая, дайте ответ.

Задача №5 «На земле и в полете»

Почему опасно сдавать в багаж при полете на самолете закупоренные стеклянные емкости?

Ответ: Давление на земле компенсирует давление газа в стеклянных емкостях, а на высоте давление воздуха становится ниже, чем давление газа в стеклянных емкостях и банка может взорваться.

Задача №6 «Гвоздь и бумага»

Почему бумага, которой обернули гвоздь, в огне не горит, а если бумагой обернуть деревянную палочку, то она сгорит?

Ответ: Металлический гвоздь имеет высокую теплопроводность и, поэтому бумага не горит.

Задача №7 «Мудрость предков»

Почему дома снаружи белые? В чем здесь проявилась мудрость с научной точки зрения?

Ответ: Белый свет хорошо отражает тепло, по этой причине летом в доме прохладнее, а зимой теплее.

Задача №8 «Спасти банку»

Известно, что при замерзании воды разрушается сосуд. Что можно сделать, чтобы стеклянная 3-х литровая банка с водой не лопнула, когда вода в ней замерзнет.

Ответ: В банку нужно положить пластиковый шарик. При замерзании вода сомнет шарик, а банка останется целой.

Задача №9 «Легкий воздух»

Что тяжелее – влажный или сухой воздух (при одинаковом объеме)?

Ответ: Влажный воздух легче сухого. Облака образуются оттого, что влажный воздух от водоемов поднимается вверх и на высоте 3-10 километров охлаждается, образуя облака.

Задача №10 «Снегопад»

Почему во время снегопада становится теплее?

Ответ: Вода при замерзании отдает тепло. Вода в атмосферном воздухе содержится в виде пара, при замерзании пара образуются снежинки и при этом выделяется тепло.

Задача №11 «Удивительные артиллеристы»

Артиллеристы при выстреле открывают рот. Почему они это делают?

Ответ: При выстреле волна давления на перепонки в ушах может их разрушить. Если открыть рот, то то образуется давление на перепонки с двух сторон, которые компенсируют друг друга и, легче переносится звук выстрела.

Задача №12 «Гроза»

Вас застала гроза в городе. Где безопасней всего спрятаться от грозы в толпе или подальше от толпы?

Ответ: Над толпой воздух дыхания более влажный, и электрическое сопротивление его уменьшается, а молния попадает туда, где сопротивление воздуха меньше, то есть в толпу. Значит лучше спрятаться подальше от толпы.

Задача №13 «Дуб могучий»

Чаще всего молния попадает в дуб и реже в другие деревья. Почему?

Ответ: Корни дуба глубоко уходят в землю, он хорошо «заземлен», поэтому его сопротивление электрическому току небольшое.

Задача №14 «Загадка луны»

Почему при восходе луна кажется очень большой?

Ответ: При восходе луна кажется большой потому, что глаза человека невольно сравнивают диск луны с предметами: лесом, горизонтом, горами.

Если посмотреть на луну во время восхода сквозь маленькое отверстие в бумаге, то увидим обычные размеры.

Задача №15 «Прическа»

Почему при расчесывании волосы поднимаются?

Ответ: При расчесывании волосы от трения о расческу заряжаются до 6000 вольт одноименным зарядом и поднимаются, стараясь оттолкнуться друг от друга.

V. Анкетирование.

VI. Подведение итогов тренинга.

Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты нығайту

Г. ЖАПАРОВА

Мақсаты: ата-аналарға балалармен тиімді қарым-қатынас жасау тәсілдерін үйрету, балалар мен ата-аналар қарым-қатынасын үйлестіру.

Міндеттері:

- Тәрбие процесінде ата-аналардың өзара әрекеттесу формаларын оңтайландыру;
- Ата-аналардың балаларды психологиялық қолдау дағдыларын қалыптастыру;
- Тәрбиелеу мәселелерінде ата-ана құзыреттілігін арттыру.

Жұмыс барысы:

1. Сәлемдесу.

«Сәлеметсіз бе, қымбатты ата-аналар! Сіздерді көргеніме шын жү-

ректен қуаныштымын. Бүгін біз сіздермен балалар мен ересектер туралы сөйлесетін боламыз. Сізде бала болдыңыз, мүмкін әркімнің балалық арманы немесе тілегі бар шығар, олар әр түрлі себептермен орындалмай қалған кездер, ата-аналардың реніші мен түсінбеушілігі есіңізде болар.

Бірақ, бәрібір отбасы – бұл әрқайсымыз үшін өмірдегі ең маңызды орта болып қалады.

Бүгін сіздермен бірге балаларыңызды одан да жақсы түсінуге және түсінісуге жол табуға мүмкіндік алатын боламыз.

Топта жұмыс істеу ережелері:

1. Белсенді болу;
2. Осы жерде және қазір ережесін сақтау;
3. Ойымызды ашық айту.

2. «Мен бала кезімде..... болдым» жаттығуы

Өздеріңізді кезекпен таныстыруды сұраймын: «Сәлеметсіз бе, менің атым Асқар мен бала кезімде... болдым» ата-аналар сөйлемді өз ойларымен толықтырып айтады (Бұл жаттығу қатысушыларға жақсы танысуға көмектеседі, сонымен қатар ата-аналардың балалық шақтағы эго-күйін белсендіруге ықпал етеді, бұл одан әрі жұмыс істеу үшін негіз жасайды)

3. «Махаббат күні» жаттығуы.

Біз сіздермен өте белсенді уақытта тұрамыз. Айналадағы әлем айналады және өзгереді. Көбіне бізде балаға көңіл бөлуге уақыт жетпей жатады. Бірақ, біз әрқашан баламызға жылы сөздер айта білуіміз керек, оның жетістіктерін мойындауымыз керек, оның эксклюзивтілігі мен даралығын қолдап, мойындауымыз керек.

Тапсырма: әр қатысушы қағаз парағына күн салады, оның ортасына баланың аты жазылады. Күннің әр сәулесінде ата-ана баланың ең әдемі қасиеттерін жазады. Ата-аналарға балаларының керемет бір қасиетін шеңбер бойымен бөлісу ұсынылады.

4. «Халық даналығының бөліктерін біріктіріңіз» миға шабуыл жаттығуы

Ананың бала тәрбиесіне әсерінің маңызы зор екені сөзсіз. Бұл туралы қанатты сөз тіркестері, мақал-мәтелдерден де көп білеміз.

Тапсырма: мен фразаны бастаймын, ал сіздер фразаны аяқтауларыңыз қажет. (хормен немесе жеке)

1. Күн жылы, ал ана ... (мейірімді);
2. Баласының басы ауырса, ал анасының ... (жүрегі) ауырады;
3. Ананың ... (сүті) бал, баланың ... (тілі) бал;
4. Ананың ашуы, бұл көктемдегі ... (қар);
5. Туған ... (ана) сияқты дос жоқ;

6. Ананың көңілі ...(балада), баланың көңілі ... (далада).

6. «Балаларға тыйым салу» жаттығуы

Ата-аналарға арналған дайын рецепттер жоқ екені белгілі. Ересек адамға белгілі бір жағдайда қалай әрекет ету керек, тек оған байланысты.

Тапсырма: бір қатысушы «бала» болып таңдалады және шеңбердің ортасында орындыққа отырады. Қалғандарының бәрі оған бір-бірден келіп, оған тыйым салынғанын айтады және дененің тыйым салынған бөлігі жұмсақ таспамен байланады. Мысалы: «Айқайлама!» - аузы байланады, «Жүгірме!» - аяқтары байланады, «Ұстама!» қолы байланады және т.б. Барлық қатысушылар сөйлегеннен кейін, ортада бала болып отырған ата-анаға орнынан тұру ұсынылады. Ол тұра алмайтындықтан, оны шешу керек. Ол үшін әрбір қатысушы өзі байлаған таспаға жақындайды және тыйымды алып тастайды, яғни не істеуге болатынын айтады.

Рефлексия.

Баланың рөлін ойнаған қатысушы ата-анаға сұрақ қойылады:

- Ата-аналар сіздің бостандығыңызды шектегенде, сіз өзіңізді қалай сезіндіңіз?

- Дененің қай бөлігінің қозғалысын шектеу сіз үшін ең жағымсыз болды?

- Сізге тұру ұсынылғанда қандай сезімде болдыңыз?

- Бірінші кезекте дененің қай бөлгіні босатқанын қаладыңыз?

- Сіз қазір не сезінесіз?

Қортынды: Көбінесе ересектер балаларға өмірге қауіп төндіретін жағдайларда ескертулер жасай отырып, дұрыс емес тактиканы қолданады. Балаға не істеу керектігін айтудың орнына, ата-анасы оған не істемеу керектігін айтады. Нәтижесінде бала қажетті ақпаратты алмайды, ал ересек адамның сөздері оны «керісінше» жасауға итермелейді. Осылайша, тыйымның мәні қалады. Мысалы: «айқайлама» дегеннің орнына «жәй сөйле» деген дұрыс болады, яғни әрекетсіздік емес, жауап әрекеті қабылданады.

7. «Мен және менің балам» тесті алынады.

8. «Бақыт туралы хат» жаттығуы (3-5 минут).

Біздің мақсатымыз – бақытты баланы тәрбиелеу. Бақытты бала кім? Тиімді ата-ана кім? Бұл сұрақтарға біз топтарда жұмыс істеу арқылы жауап береміз.

Нұсқау: ата-аналар тобы 2 топқа біріктіріледі.

1-команда – «балалар»: Сіздер балалар екеніңізді елестетіп көріңіз. Сіздерге ата-аналарға балалардың бақыты үшін не қажет екендігі туралы хат жазу ұсынылады.

2-команда – «ата-аналар»: Сіздер балаларға ата-аналардың бақыты үшін не қажет екендігі туралы хат жазуларыңыз керек.

Талқылау: Балалар үшін ең маңызды мұғалім – ата-анасы. Отбасы-балаға арналған алғашқы мектеп. Отбасы баланың өмірде маңызды деп санайтын нәрсеге, оның құндылықтар жүйесін қалыптастыруға үлкен әсер етеді.

Адам қанша жасқа келсе де, ол кейде балалық шақта алған тәжірибеге, отбасындағы өмірге жүгінеді.

10. Рефлексия.

Психолог: Міне, біздің кездесуіміз аяқталды. Мен сіздерден кездесу туралы, бала тәрбиесі туралы, баламен өзара түсіністіктің қандай да бір жолы туралы өз пікірімді, ойларымызды, әсерлерімізді шеңбер бойымен бөлісуді ұсынамын.

- Рақмет, сау болыңыздар.

Сыйлық ретінде ата-аналарға буклет (бала тәрбиесіне арналған кеңес) ұсынылады.

Мамандығыммен мақтанамын!

Г. РЫСБАЕВА

Менің ойымша, ең қызықты мамандық – педагог-психолог. Мені бұл мамандыққа тағдырым мен өмір жолым алып келді. Кішкентайымнан мұғалім болуды армандайтынмын. Мұғалімдерді әсіресе орыс тілі апайымды ерекше жақсы көретінмін. Себебі, ол апайым маған ерекше ықыласпен, мейіріммен қарайтын. Мектеп бітірген соң сол үкілеген арманымды қуалап, сонау Қарақалпақстанның Қоңырат қаласынан Қарағанды қаласына оқуға келдім. Үлкен қалаға келіп үйінен көп асып көрмеген балауса қыздың, қорқып секем алып қалдым. Бір жағы намыс та бар. Таза орысша сөйлеп жүрген талапкер қыздарды көріп көңілім құлазып, «орыс тілі мұғалімі болу» ойынан айнып кеттім. Енді қайттым, қалай да оқуға түсуім керек деген оймен емтихандарды көре бастадым. Оқып тұрғанда «Мектепке дейінгі педагогика және психология» факультетінің «Психология» деген бұрын естімеген сөзі ерекше жағымды әсер етті, әрі емтихандары маған қызықты, әрі оңай болып көрінді. Біріншісі – шығарма, екіншісі – қазақ тілі және әдебиеті ауызша, үшіншісі – биология. Оп-оңай. Дегенмен, оп-оңай көрінгенімнен, емтиханның да қиындығы болады екен. Алғашқы шығармадан «төрттік» алып, қалғанынан «үштік» алып өттім-ау әйтеуір. Осы факультетке тапсырған жүз елу адамның «отызыншысы» ең соңғысы болып оқуға түсіп кеттім. Қалған жүз жиырма талапкер құлады. Қасымдағы бірге келген төрт сыныптас қыздарым оқуға түсе алмай ауылға қайтты. Мен жалпы өзімді ойлайтынмын, «менің не әкем жоқ, не шешем жоқ, не ақшам

жоқ, не киімім жоқ, мен – ең жолы болмаған адаммын» деп санайтынмын өзімді. Сөйтсем, қателесіппін. Ең жолы болғыш адамның өзі мен екенмін. Содан бес жыл өте шықты. Бес жылдың ішінде менің ең қызығып қатысқан сабағым психология болды. Октябрина Каримовна Орманбаева апайым «Мынау Мырқымбайдың басы» деп әңгімесін айтқанда, аузымызды ашып ұйып тыңдап отыратынбыз. Менің тобым ең алғашқы қазақ тобы болды. Содан бір қызығы, біз отыз студент екенбіз. Оның жиырма тоғызы жас қыздар. Ал біреуі егде тартқан, шашына ақ аралаған елудегі ер кісі болды. Біз басында түсінбедік. - Мына кісі кім болды екен? - деп отырдық. Бақсам бақа екен, жаңағы кісіні кейін мұғалімдеріміз айтты, - бұл кісі де сіздер сияқты студент демесі барма. Біз бәріміз аң-таңбыз. Содан пысықтау қызымыз оның осы уақытқа дейін, яғни кеш оқуға түскенін сұрады. Сонда Закария ағай өзі шахтер бола тұрса да психолог мамандығын ұнататынын, оған ерекше қызығатынын, болашақта өте қажетті мамандық екендігін айтты. Бірақ бұл кісі бізбен бір жыл ғана оқыды, старостамыз болды. Кейін ол кісі науқастанып, оқуға келмей қойды. Сол уақыттан бастап мен «Психология» мамандығының құдіретін сезіне бастадым. 1995 жылы оқу бітіріп Қарақалпақстанға қайттым. Бірақ ол жақта мектепте психолог мамандығы болмағандықтан бастауыш мұғалімі болып жұмысқа тұрдым. Қуанышқа орай, 1999 жылы психолог лауазымы Өзбекстан президентінің бұйрығымен ашылып, мен алғаш рет психолог жұмысымды бастадым. Сол кезде директор маған арнайы кабинет ашып беріп, психология – болашақтың мамандығы деп, менің арқамнан қағып жұмысыма сәттілік тілеген. Алғашқы нәрсенің әрдайым өзінің қиындығы болады. Өзбекстанда білім бөлімі жанынан «Зерттеу орталығы» құрылып, біз мектеп психологтары солардың берген жоспарымен жұмыстандық. Берген тапсырмаларын оқушылардан алып, нәтижесін апарып тапсырдық. Қанша дегенмен дәм-тұз деген нәрсе тартса, адамның бармайтын жері жоқ қой. «Адамның басы – Алланың добы» демекші, Алланың қалауымен ата-жұртқа да қоныстандық.

Біз тәуелсіз мемлекетте өмір сүріп жатырмыз және де осыны кез келген адам бағаласа екен деймін. Кез келген нәрсе әрқайсымызға, яғни өзімізге байланысты. Біз – қоғамбыз. Дана халқымыз айтқандай: «Қарттарға қамқорлық жасаңыз – бұл біздің өткеніміз. Өткенсіз болашақ жоқ. Біз қазір осы уақыттамыз. Ал балалар – ол біздің болашағымыз. Бұл әлемде барлығы бір-бірімен байланысты». Мен барлығымыздың басымызда ашық аспан болып, гүлденген мемлекетте өмір сүргенімізді тілеймін!

Мен не үшін өмір жолымды баяндап отырмын?! Себебі, әр адамға өзі туралы көбірек білу пайдалы және қызықты болуы керек.

Ал балалар мен жасөспірімдер ше? Олар күнделікті көптеген мәселелерді бастан кешіреді, кейде ересектерге қарағанда өмірлік тәжірибесі жоқ болғандықтан, өмірлері қызықсыз әрі өте ауыр болып жатады. Сондықтан олар аутоагрессия, күйзеліс, стресс және басқа да ауыр зар-

даптарға әкелетін көптеген мәселелерге тап болады. Ал мектеп психологтары жастардың өмірінің өзекті мәселелерін шешуге көмектеседі. Бір сөзбен айтқанда, психология – бұл ХХІ ғасырдың мамандығы, оның маңыздылығын асыра бағалау мүмкін емес.

Мен жалпы психолог болып жұмыс жасаған күнімнен бастап мен өзімді дұрыс бағытта екенімді білдім. Психолог болғаным еш өкінбеймін, керісінше, мақтанамын. Осы жерде өзінен өзі психолог мамандығы қандай мамандық деген сұрақ туады. Осы жиырма жылдық еңбек жолымда мен көз жеткізген дүниелерді, психолог қандай болу керектігін айтып берейін. Психолог мамандығы бойынша табысты жұмыс істеу үшін сіз адамдармен байланыс орнатуды және құпиялықты сақтауды, адамдарды түсінуді, олардың ерекшеліктерін ескеруді, сонымен қатар, ғылым мен өнердің тиісті саласындағы білімді меңгеруді үйренуіңіз керек. Егер психолог адамға шынымен көмектесе алатынына сенімді болса, онда сіз олардың жеке психологы болу үшін «клиенттеріңізді» іздей аласыз.

Психолог – бұл психикалық өмірді және адамның мінез-құлқын түзету заңдарын зерттейтін маман, осы білімді адамдарға көмектесу және олардың қызметін оңтайландыру үшін қолданады.

Психологтың негізгі қызметі:

Психологиялық диагностика – бұл тестердің көмегімен адам психикасының жеке ерекшеліктерін зерттеу.

Кеңес беру – бұл психолог пен клиент арасындағы оның қабілетін толық іске асыруға және проблемалық мәселелерді шешу жолдарын іздеуге бағытталған құпия байланыс.

Психологиялық дайындық – бұл белсенді қарым-қатынас тренингі, сонымен қатар эмоционалды өзін-өзі реттеу, мәселелерді шешу және жеке өсу жолдары. Бұл топтық сессиялар қатысушыларға беретін тәжірибелері туралы пікірталастармен алмасып, әр түрлі психологиялық ойындар мен жаттығуларды қамтиды.

Психологтың жеке қасиеттері:

Әрине, мұндай күрделі және нәзік міндет – психологиялық көмек – осындай маманның, психологтың белгілі бір психикалық және кәсіби қасиеттерін қажет етеді.

Сөз соңында қорыта айтсам, ең алдымен, психолог мейірімді болуы керек және басқа адамдарға бей-жай қарамауы керек. Әңгімелесушіні мұқият тыңдай білу өте маңызды. Психологқа логика, интеллект, талдау мен қорытынды жасай білу сияқты қасиеттер қажет. Дегенмен, ол өзін басқа адамдардың проблемаларынан оқшаулай білуі керек, олардың өзінен өтуіне жол бермеуі керек, жанашырлық танытпауы және кәсіби жанашырлықты адам жанашырлығымен шатастырмауы керек. Яғни, ол стресске төзімді болуы керек.

**Республикалық ғылыми-теориялық және
қолданбалы «Мектептегі психология» журналында
2023 жылы жарияланған материалдар тізімі**

**Список опубликованных материалов
в республиканском научно-
теоретическом и прикладном журнале
«Психология в школе» за 2023 год**

Хроника

Психологические взгляды Султанмахмуда Торайгырова (1893-1920).
№1, с. 8.

Сұлтанмахмұт Торайғыровтың (1893-1920) психологиялық пікірлері.
№1, 3-б;

Тіл және рухани ұлттық құндылықтар: саралау, жүйелеу, негіздеу.
№4, 3-б.;

Орта ғасырлық қазақ психологиясының тарихынан

Орта ғасырлық ғұлама ғалым Мұхаммед Хайдар Дулатидің (1499-
1551) психологиялық көзқарастары. №1, 12-б.

***Т. Тәжібаевтың 123 жылдығына орай – К 123-летию со дня рож-
дения Т. Тажибаева***

А. Мауленов, Ж. Түрікпен-ұлы. Тұғыры биік дара тұлға. №3, 3-б.;

Аймаганбетова О.Х., Адилова Э.Т. Психолого-педагогические иссле-
дования Т.Т. Тажибаева. №3, с. 10.

***Психологияның теориялық мәселелері – Теоретические вопро-
сы психологии***

Абдуллаева П., Көлешова М. Университеттік орта болашақ педагог-
психологтардың диагностикалық құзыреттілігін қалыптастыру факторы
ретінде. №3, 16-б.;

Абжалиева А. Отбасы тәрбиесінің бала психологиясына ықпалы. №1, 17-б.;

Абилбакиева Г., Қазы А., Сұлтанбек М., Қанат Ұ. Ересек топ балаларының әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын дамыту жолдары. №5, 3-б.;

Абилбакиева Г., Нұсқақбайқызы А., Рамазанова А., Жумабаева А. Орта топ балаларының еңбек дағдыларын дамыту жолдары. №6, 3-б.;

Айтейбаев М. Гендерлік тәрбие беру тарихы. №9, 7-б.;

Акимжанова А. Жас мамандардың жұмыс орнына бейімделуінің психологиялық мәселелері. №10, 7-б.; Жас мамандардың жұмыс орнына бейімделу мәселелері. №11, 16-б.;

Алексенко С.В. Теория поэтапного формирования умственных действий П.Я. Гальперина в практике школьного обучения. №11, с. 8;

Алтынбекова С. Инклюзияның қимыл-қозғалыс саласы. Жадыны дамыту және коррекциялық жаттығулар. №5, 16-б.;

Асқар Б., Азаматқызы А., Сагимбаева Д. Мектеп педагог-психологының кәсіби бағдар беру жұмысын ұйымдастыру ерекшеліктері. №9, 10-б.;

Байжұманова Б. Мүгедек балалармен жүргізілетін іс-шаралардың әлеуметтік психологиялық мәселелері. №4, 17-б.;

Батталова С.М. О школьной адаптации и дезадаптации. №8, с. 3;

Белғожа Н. Білім беру ұйымдарындағы әлеуметтік педагогтың қызметі. №9, 3-б.;

Бериккызы А. Девиантное поведение школьника как следствие неблагополучия в семье. №7, с. 16;

Есенғазы Н. Алкомаркеттің зияны. №5, 13-б.;

Ермекбаева Д. Мектеп жасына дейінгі балаларының эмоционалдық дағдыларын қалыптастыру жолдары. №7, 3-б.;

Жадраева Н. Жасөспірім арасындағы аутодеструктивті мінез құлықтың алдын алу шаралары мен жолдары. №3, 22-б.;

Кайназарова Ұ. Жасөспірімдер арасындағы аутодеструктивті мінез-құлық мәселелері. №7, 6-б.;

Камилов С. Бала психикасының қалыптасуына отбасының әсері. №3, 26-б.;

Ким И.Н. Формирование и развитие ценностных ориентации студентов. №11, с. 5;

Көкебаева Ә. Жастарды толеранттылыққа тәрбиелеудегі білімнің рөлі. №11, 3-б.;

Қабекенов Ғ. Графологияның маңыздылығы жайында, №8, 13-б.;

Маханова А. Мектеп психологының диагностикалық қызметі жайында. №3, 29-б.; Жасөспірімдік шақтағы интернет-тәуелділік проблемалары және оны төмендету жолдары. №10, 3-б.; Жасөспірімдердің интернет-тәуелділігі – ХХІ ғасырдағы қоғам дерті. №11, 12-б.;

Мұхашова К. Аутизм: себептері, белгілері. №5, 15-б.;

Мынбаева А.К. Развитие психологических и педагогических научных школ КазНУ им. аль-Фараби. №4, с. 4;

Насырова М.Ю. Особенности телесноориентированного подхода к формированию ответственности. №10, с. 16;

Олжаева А. Ұлттық құндылық ұғымының ғылыми әдебиеттердегі көрінісі. №2, 3-б.;

Пшан Д. Әлеуметтік желінің бала өміріне зияны мен пайдалы тұстары. №6, 6-б.;

Садыкова А.Т., Кабакова М.П. Сохранение психического здоровья как условие успешной личности. №1, с. 23;

Сейітнұр Ж. Жаңа Қазақстандағы тарихи-психологиялық зерттеудің маңыздылығы. №4, 9-б.;

Султанғазы А. Үштілділік – жан жақты тұлға қалыптастырудың маңызды факторы. №2, 7-б.;

Терликбаева Ж.Т. Эмоциональное выгорание педагога. №8, с. 7;

Төлешова Ұ., Жақыпбай Б., Абдуллаев Ж., Мусанова А. Қоғамдық коммуникациялық платформалар кеңістігіне жасөспірімдердің қызығушылығын анықтау. №5, 9-б.;

Тулешова М. Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жүргізілетін әлеуметтік педагогикалық жұмыс. №2, 10-б.;

Үдербек Ж. Жеке тұлғаның әлеуметтік құрылымдарға енуі және қоғамға бейімделуі. №2, 13-б.;

Халықова А. Тұлғаның психологиялық дамуы. №4, 21-б.;

Храмова Е. Профилактика радикалистских настроений среди молодежи. №10, с. 10.

Психологияның қолданбалы мәселелері – Практические вопросы психологии

Абдикалиева Р. Мектеп мұғалімдеріне арналған психологиялық тренинг. №4, 23-б.;

Абдрахман А. Ұжымдағы қарым-қатынасты нығайтуға арналған психологиялық тренинг. №4, 29-б.; Менің педагогикалық және психологиялық әдіс-тәсілдерім. №5, 34-б.;

Абдрахманова Б. Отбасындағы әке рөліне арналған тренинг. №4, 38-б.;

Абикенова А. Әлемнің жеті кереметі. №2, 30-б.;

Абсатова А. Мінезі тұйық оқушылармен жүргізілетін жұмыс түрлері. №11, 32-б.;

Алдабергенова А. Баланы мектеп өміріне бейімдеу. №8, 22-б.; Баланы мектеп өміріне үйрету. №12, 12-б.;

Алпиева А. Білім беру жүйесінде инклюзивті білім беруді жүзеге асыру. №6, 16-б.;

Алтынбекова С. Мүмкіндігі шектеулі балаларға психологиялық қолдау көрсетудің маңызы. №2, 16-б.;

Арпабаева А. Жағымды қарым-қатынас орнатуға арналған жаттығулар. №3, 40-б.;

Аубакирова Н. Оқушының 1-сыныпқа бейімделуін қалыптастыру жаттығулары. №8, 39-б.;

Аубакирова С. Оқушылар бойына жағымды қасиеттерді дарыту. №12, 16-б.;

Әуезханов Ә. Ана – отбасының ұйытқысы. №12, 33-б.;

Әуелбекова А. Мұғалімдерге арналған тренинг сабақ. №9, 40-б.;

Батырғалиева Б. Жас педагогтарға психологиялық қолдау көрсету. №9, 37-б.;

Баянова Л. Эмоционалдық жайлылық білім беру ортасы қауіпсіздігінің компоненті ретінде. №6, 26-б.;

Биғазиева Н. Оқушыларға арналған психологиялық тренинг. №2, 43-б.;

Бикинеева А.К. Подростковый возраст. Психологические особенности. №11, 20-б.;

Губайдуллина А. 11-сынып оқушыларына арналған психологиялық тренинг. №2, 40-б.;

Джамалиева М. Ұжымда жағымды моральдық-психологиялық климат туғызуға арналған тренинг. №1, 33-б.;

Досыманова Ж. Взаимопонимание и асертивное поведение. №5, с. 24; Взаимопомощь и выход из сложных ситуаций. №6, с. 31; Жизнь без конфликтов. №7, с. 24; Управление конфликтной ситуацией. №9, с. 24;

Дроба Т., Кутубаева А. Психотравмирующая ситуация – рекомендации выхода из неё. №2, с. 25;

Дроба Т.Б. Профилактика вредных привычек. №1, с. 21;

Дроба Т.Б., Кутубаева А.К., Муканова А.Ж. Психожарақаттық жағдайдан шығудың ұсыныстары №1, с. 27;

Дүйсен С. Инклюзивті білім беру қажеттілігінің психологиялық мәселелері. №11, 40-б.;

Дүйсенова Ж. Жас мамандарға арналған психологиялық тренинг. №2, 35-б.;

Елтаева Г. Гипербелсенді пән зейін жетіспеушілігінің белгісі (ГЗЖБ). №11, 28-б.;

Есімбекова Қ. 4-10 жасар балаларға арналған психологиялық ойын-жаттығулар. №8, 36-б.;

Еш尼亚зова Ж. Психологиялық тренинг – танымдық белсенділікті дамытудың негізгі құралы. №11, 35-б.;

Жаксагулова А. Ата-ана мен бала арасындағы қақтығыстың алдын алу жолдары. №12, 26-б.;

Жандыбаева М. Мұғалім мен оқушы арасында жағымды психологиялық қарым-қатынас орнату. №9, 34-б.;

Жаңабергенова Г. Отбасындағы келіспеушіліктердің бала психологиясына әсері. №9, 15-б.; Отбасындағы келіспеушіліктердің бала психологиясына әсері. №11, 37-б.;

Жапарова Г. Педагогтың эмоционалды тұрақтылығы. №11, 42-б.;

Жубатова Д. Әріптестікті нығайтуға арналған тренинг. №4, 26-б.;

Жумабаева М. Ата-аналармен өткізілетін дөңгелек үстел. №6, 40-б.; Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту және сауықтыруда кинезиологиялық жаттығулар. №10, 20-б.;

Закора Т.Д. Психологические факторы формирования имиджа. №10, с. 24;

Зейнелбай Р. Оқушылардың психикалық көңіл-күйлерін көтеру сабағы. №10, 35-б.;

Ибрагимова Ж.М. Казахстанский флагман высшего образования. №5, с. 21;

Ибрашев Ф. Мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас психологиясы. №8, 19-б.;

Имашева А. Оқушыларға арналған тренинг. №4, 41-б.;

Касимова Р. Негізгі эмоциялармен танысу сабағы. №10, 41-б.;

- Көлтаева А. Мұғалімдерге арналған психологиялық тренинг. №2, 29-б.;
- Кудьярова Э. Психологическая адаптация пятиклассников. №12, с. 8;
- Кульжанова Г. Буллинг дегеніміз не? №8, 32-б.;
- Кылышбаева М. Познавательная деятельность на уроках психологии. №10, с. 28;
- Лепесова А. «Менің ішкі әлемім» тақырыбындағы ойын-сабақ. №5, 36-б.; Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктері. №7, 11-б.;
- Манабаева Г. Жады мен ойлауды дамыту. №3, 42-б.; Оқушылардың зейінін дамыту сабағы. №5, 39-б.; Психикалық дамуында тежелуі бар балалармен педагог-психологтың түзету әрекеті. №6, 14-б.;
- Молдаханова С. Кәсіби іс-әрекеттегі күйзелістік жағдайлардың тұлғаға ықпал ету ерекшеліктері. №3, 45-б.;
- Муканова А. Буллинг деген не және онымен қалай күресу керек? №11, 45-б.; Жасөспіріммен эмоционалды байланысты орнату жолдары. №12, 14-б.;
- Муленбаева Г. Ата-ана – алғашқы тәрбиешілер. №4, 37-б.;
- Муралинова Г. Особенности математических представлений детей с проблемами в интеллектуальном развитии. №11, с. 24;
- Мұханова Т. Жас мамандарға психологиялық тұрғыдан кеңес. №12, 4-б.;
- Мықышева Г. Оқушылардың білім жетістіктерін сырттай бақылаудағы психолог маманның көмегі. №12, 3-б.;
- Мырзабаева Н. 11-сынып оқушыларына арналған тренинг. №4, 35-б.;
- Мырзабатаева Г. Жасөспірімдердің бос уақытын тиімді ұйымдастыру жолдары. №9, 20-б.;
- Мырзахметова Д. 11-сынып оқушыларына арналған психологиялық тренинг. №10, 40-б.;
- Назарова С. Мектепке дейінгі ұйымдарда ерте кәсіптік бағдар беру жұмысы. №6, 10-б.;
- Омилаева Л.Н. Программа «Счастливые родители – счастливые дети». №3, с. 33;
- Оразбаева Г. Оқушылардың эмоциялық тұрақтылығын қалыптастыруына арналған тренинг. №12, 30-б.;
- Палманова Л. Балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлқына кері әсер етуші факторлар. №12, 22-б.;

- Рахимберлиева Р.Х. Конспект занятия с дефектологом. №3, с. 38;
- Рысбекова Б. Жағымды қарым-қатынас құпиялары. №12, 19-б.;
- Сабыргалиева Г. Ата-аналар және оқушылармен бірлескен психологиялық тренинг. №10, 33-б.;
- Сақауова К. Оқушыларға арналған арт-терапия сабағы. №5, 42-б.; 11-сынып оқушыларына арналған психологиялық тренинг. №10, 37-б.;
- Сарыпбекова Ж. Сабақ процесінде педагогикалық әдепті сақтай отырып, психологиялық микроклиматты қалыптастыру. №8, 23-б.;
- Сатымбекова Т. Жоғары сынып оқушыларының мамандық таңдауына арналған жаттығулар. №1, 36-б.; Жоғары сынып оқушыларының мамандық таңдауына арналған жаттығулар. №7, 36-б.;
- Сизоненко О.А. Главные условия воспитания детей в семье. №2, с. 18; Психологические особенности «трудных» детей. №6, с. 36; Трудные дети. №7, с. 20;
- Стамбекова Ж. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру. №7, 12-б.;
- Танжиева А. Бастауыш сынып оқушыларының қиял процесін дамытуға арналған психологиялық жаттығулар. №8, 26-б.;
- Токсанова Г. Эмоционалды жанудың алдын алу. №6, 20-б.; Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту жолдары. №7, 41-б.;
- Тұманбаева А. Әкелерге арналған тренинг сабақ. №12, 24-б.;
- Тұрабайқызы А. Оқушыларға арналған психологиялық тренинг. №7, 30-б.;
- Тыныштыбаев М. Топтық қарым-қатынасты нығайтуға арналған психологиялық тренинг. №12, 10-б.;
- Халықова А. Оқу-тәрбие процесінде арт-терапияны қолдану ерекшелігі. №1, 30-б.;
- Хамзина Ж. Эмоцияны қалай басқаруға болады? №8, 29-б.; Стреске төзімділік қалыптастыруға арналған тренинг. №12, 36-б.;
- Шадманова А. Оқушылардың мінез бітістерін анықтау. №7, 33-б.;

Эссе

Андирова А. Менің мамандығым – психолог. №8, 41-б.

Смагулова Э. Психология – болашақтың мамандығы. №1, 41-б.;

Авторлар туралы мәлімет

Сведения об авторах

АКИМЖАНОВА Айлина Ерланқызы – Алматы математика-лингвистикалық «Самай» мектебінің психологы, «Қайнар» Академиясының 2-курс магистранты. Алматы қаласы.

ГРИЦЕНКО Ольга Сергеевна – учитель ГУ ОШ №61 г. Алматы.

ЗАХЛЕБАЕВА Виктория Викторовна – магистр пед.наук, старший преподаватель Кокшетауского университета имени Абая Мырзахметова.

ЖАПАРОВА Гулшат Айткалиевна – Ж. Қалдығараев атындағы жалпы білім беретін мектептің педагог-психологы. Бейнеу ауданы, Маңғыстау облысы.

КИМ Елена Алексеевна – психолог ОСШ №27. г. Караганды.

КУКУБАЕВА А.Х. – доктор психологических наук, профессор, г. Кокшетау.

МАХАНОВА Асел Савитовна – «Зердеш» зияткерлік мектебінің педагог-психологы, директордың тәрбие ісі-жөніндегі орынбасары. «Қайнар» академиясының 2-курс магистранты. Алматы қаласы.

МУСАЕВА Ляззат Султанбековна – педагог-психолог школы-лицея №250. пос. Жосалы Кармакшинского района Кызылординской области.

РЫСБАЕВА Г. – №10 Қ. Сәтбаев атындағы мектеп-гимназия-интернатының педагог-психологы. Сарыағаш қаласы, Түркістан облысы.

САЛИХАНОВ Данияр – А. Югнаки атындағы жалпы орта мектебінің педагог-психологы. Сауран ауданы, Түркістан облысы.

СӘРСЕНОВА Гауһар Сатыбалдықызы – Д. Қонаев атындағы №44 мектеп-гимназиясының педагог-психологы. Орал қаласы, Батыс Қазақстан облысы.

ШЕГІР Саягүл Жұмаділқызы – Мәшһүр Жүсіп атындағы жалпы орта білім беру мектебінің педагог-психологы. Павлодар қаласы.